

Nota Erfgoedbeleid

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave		3
Samenvatting		5
1	Inleiding	7
1.1	Aanleiding	7
1.2	Begrippenkader	8
1.3	Leeswijzer	10
2	Ambities en Beleid	11
2.1	Visie	11
2.2	Doelen	11
2.3	Ambities en Aanpak	12
2.3.1	Toekomstgericht: "Behoud door Ontwikkeling"	12
2.3.2	Omgevingsgericht	13
2.3.3	Betrekken andere partijen	13
2.3.4	Breed en betrokken draagvlak	14
2.3.5	Zorgvuldig en eenduidig waarderinginstrumentarium	14
3	De Context	16
3.1	Rijksniveau	16
3.2	Provinciaal niveau	16
3.3	Gemeentelijk niveau	17
4	Pijlers van het erfgoedbeleid	18
4.1	Overzicht cultuurhistorische waarden	18
4.1.1	Waarderingssystematiek	19
4.1.2	Archeologische beleidskaart	21
4.1.3	Actualisatie Gemeentelijke Monumentenlijst	22
4.1.4	Cultuurhistorische Waardenkaart	25
4.1.5	Aanvulling Cultuurhistorische Waardenkaart	29
4.2	Cultuurhistorie in projecten	31
4.2.1	Landgoederen en Buitenplaatsen	31
4.2.2	Nieuwe Hollandse Waterlinie	33
5	Erfgoed en Samenleving	37
5.1	Communicatie & Presentatie	37
5.2	Participatie en Co-creatie	39
5.3	Educatie	40
6	Uitvoering	41
6.1	Uitvoering korte termijn	41
6.2	Uitvoering Lange Termijn	43
7	Financiën	45
7.1	Bestaande regelingen	45
7.1.1	Subsidieregeling voor gemeentelijke monumenten	45
7.1.2	Overgedragen WAMZ-budgetten door het rijk	45
7.2	Uitvoeringsbudget	45
8	Geraadpleegde bronnen	46
8.1	Literatuur	46
8.2	Websites	47

8.3	Personen	47
9	Bijlagen	48
9.1	De volledige Waarderingsystematiek	48
9.2	Rijks, Provinciaal en Gemeentelijk beleid tav Erfgoed	51
9.2.1	Rijksniveau	51
9.2.1	Provinciaal Niveau	52
9.2.1	Gemeentelijk Niveau	52
9.3	Verslag Expertmeeting Erfgoed 06-06-2013	54

Samenvatting

Deze nota formuleert het erfgoedbeleid voor de komende 8 jaar en omvat dát deel van het cultureel erfgoed dat bij de ruimtelijke ordening een rol speelt: archeologie, bouwhistorie en historische geografie. De gemeente wil met haar erfgoedbeleid op een eenduidige manier zorgen voor het behouden/ontwikkelen van haar cultuurhistorisch erfgoed zodat ook toekomstige generaties er van kunnen blijven genieten.

Om dit te bereiken is er een tweetal **doelen** benoemd:

1. Duidelijk maken hoe de gemeente De Bilt met haar cultuurhistorisch erfgoed om wil gaan.

De Nota Erfgoedbeleid biedt een duidelijk overkoepelend gemeentelijk toetsingskader waarbij de thema's 'kwaliteit boven kwantiteit' en 'behoud door ontwikkeling' leidend zijn.

2. Het zowel fysiek als 'virtueel' beleefbaar maken van de rijke cultuurhistorie bij het brede publiek én de geïnteresseerde betrokken inwoner.

Door dit doel te realiseren verkrijgt het cultuurhistorisch erfgoed een prominentere rol in de samenleving waardoor er zowel op het gebied van educatie als op het gebied van behoud positieve effecten ontstaan.

De afgelopen jaren is ten aanzien van cultuurhistorie in de gemeente De Bilt een aantal producten opgeleverd die fungeren als **pijlers van de Nota Erfgoedbeleid**. De Nota Erfgoedbeleid brengt structuur aan in de onderlinge samenhang van deze documenten. Het betreft hier:

- Het Bilts Manifest en de Structuurvisie
- De Cultuurhistorische Waardenkaart (CWK), eerste selectie
- De Archeologische Beleidskaart
- Gemeentelijke monumentenlijst
- De Erfgoedverordening 2010

Projecten zoals de **Nieuwe Hollandse Waterlinie en Landgoederen en Buitenplaatsen** spelen een dusdanige rol in de gemeente dat ze in deze nota expliciet behandeld worden.

De **uitvoering maakt onderscheid tussen lange- en kortetermijn acties**. Idealiter worden alle acties direct uitgevoerd. Deze Nota Erfgoedbeleid is echter opgesteld voor de komende 8 jaar. Ook is de gemeente voor een groot aantal uitvoeringsacties afhankelijk van derden. Ook gezien de **economische én financiële situatie** moeten er keuzes gemaakt worden. Een goede verhouding tussen wensen en realiteitszin is cruciaal. De uitvoering van deze nota zal dan ook een **gefaseerde aanpak** kennen.

De uitvoering van de Nota Erfgoedbeleid zal naast het borgen in ruimtelijke plannen vooral het karakter hebben van **regisseren en faciliteren**. Er zijn momenteel geen middelen om financiële verplichtingen aan te gaan. In hoofdstuk 6 zijn de uitvoeringsacties benoemd.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Voor u ligt de Nota Erfgoedbeleid. Deze Nota Erfgoedbeleid gaat over het gemeentelijk erfgoedbeleid in het kader van een goede ruimtelijke ordening¹. Het omvat dát deel van het cultureel erfgoed dat bij de ruimtelijke ordening een rol speelt: archeologie, bouwhistorie en historische geografie. De Nota formuleert het beleid voor de komende 8 jaar.

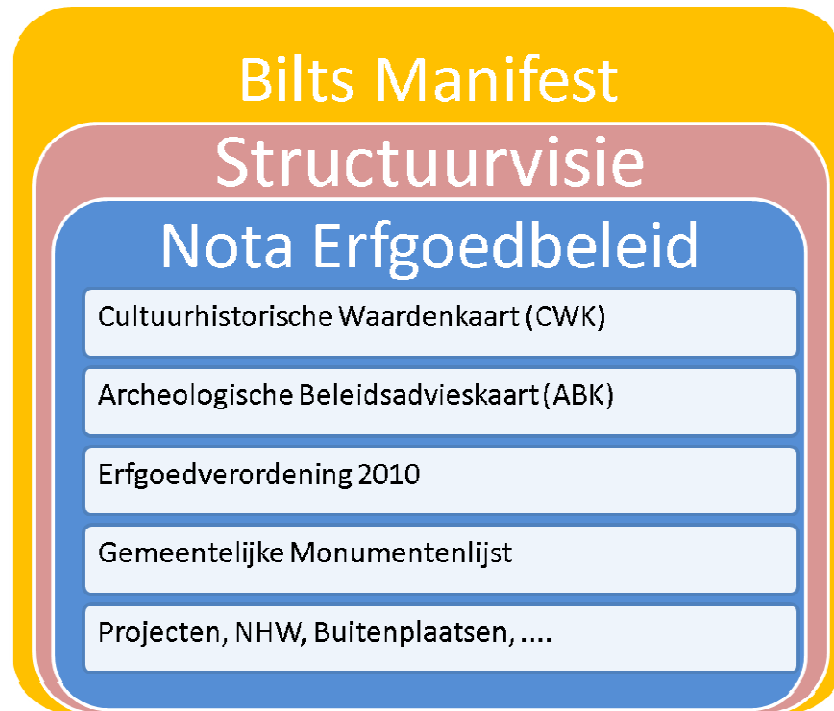
Op 27 oktober 2011 heeft de Biltse gemeenteraad de Cultuurhistorische Waardenkaart (CWK) gemeente De Bilt (eerste selectie) vastgesteld. Onderdeel van dit besluit was het aanvullen van deze CWK en het uitbreiden naar Erfgoedbeleid.

Goede ruimtelijke ordening betekent dat er een integrale afweging plaatsvindt van alle belangen die effect hebben op de kwaliteit van de ruimte. Dit is vastgelegd in de wet Ruimtelijke Ordening (Wro). Een van die belangen is cultureel erfgoed. Culturele erfgoedwaarden worden een steeds belangrijker uitgangspunt bij ruimtelijke ontwikkelingen en een cruciale factor voor ruimtelijke kwaliteit. Sinds 1 januari 2012 moeten bij ruimtelijke ontwikkelingen erfgoedwaarden nadrukkelijk meegewogen worden.

“De tijd is voorbij dat we ruimtelijke plannen maken zonder dat wordt nagedacht over de betekenis van een plek, over wat zich daar heeft afgespeeld, hoe daar mensen hebben gewoond en gewerkt, en wat daarvan zichtbaar moet blijven in de ruimte.”²

¹ Wij hebben ons bij het schrijven van deze Nota Erfgoedbeleid mede laten inspireren door het erfgoedbeleid in andere Nederlandse gemeenten, zoals o.a. blijkt uit de Bronnenlijst.

² Beleidsbrief MoMo, pg.28

In de gemeente De Bilt bestaat een aantal producten dat betrekking heeft op de rijke cultuurhistorie in de gemeente. Het betreft ondermeer de reeds genoemde Cultuurhistorische Waardenkaart, maar ook de vastgestelde Archeologische Beleidsadvieskaart, en de te actualiseren Erfgoedverordening en Gemeentelijke Monumentenlijst. Deze producten vormen de basis en bieden goede kaders voor omgaan met cultureel erfgoed binnen de gemeente. Voorliggende erfgoednota zal als overkoepelend document enerzijds overzicht aanbrengen binnen de bestaande kaders, anderzijds biedt de erfgoednota inzicht in de manier waarop de gemeente De Bilt naar de toekomst wil omgaan met haar cultuurhistorisch erfgoed. Het is goed om het gemeentelijk beleid zo duidelijk en toegankelijk mogelijk te presenteren. Vanzelfsprekend past de Nota Erfgoedbeleid binnen de kaders van in het door de Structuurvisie en Bilts Manifest vastgesteld beleid.

1.2 Begrippenkader

Moderne erfgoedzorg gaat over cultuurhistorie, dus over zowel het archeologische, het historisch-geografische als het gebouwde erfgoed, en het gaat over beschermen en instandhouden, ontwikkelen en inspireren. We spreken daarom niet meer over monumentenzorg, maar over erfgoedzorg. Het betreft daarnaast niet alleen een objectgerichte erfgoedzorg, maar ook een omgevingsgerichte erfgoedzorg.

Het begrip 'cultuurhistorisch erfgoed' wordt - ook in de vakwereld - als synoniem ervaren met het begrip 'cultureel erfgoed'.³ In deze Nota wordt dan ook geen onderscheid in het gebruik van deze twee termen gemaakt. Cultureel erfgoed onderscheidt zich van (de) geschiedenis of het verleden op een bijzondere manier. Het erfgoed blijft onderdeel uitmaken van onze hedendaagse leefomgeving.

Cultureel erfgoed is belangrijk en heeft waarde, daarom willen we het doorgegeven aan volgende generaties. Cultureel erfgoed *heeft* geschiedenis of een verleden. Soms betreft het nog maar een jonge geschiedenis, denk aan het monument voor de Bijlmerramp bij de 'Boom die alles zag'. Maar vaker heeft het een verleden dat zich uitstrekt over (veel) meer dan één generatie.⁴

Het begrip 'cultureel erfgoed' wordt in de Nota Erfgoedbeleid als volgt gedefinieerd:

- 1) **Archeologie**; sporen en vondsten van menselijk handelen in het verleden die in de bodem zijn achtergebleven, bijvoorbeeld (resten van) gebruiksvoorwerpen, graven, verkleuringen in de grond die duiden op bewoning of infrastructuur;
- 2) **Historische (stede)bouwkunde / bovengrondse monumentenzorg**⁵: zoals kerken, oude boerderijen of landhuizen, stedenbouwkundige elementen als beschermde stads- of dorpsgezichten;
- 3) **Cultuurlandschap/historische geografie**: landschappelijke elementen die het gevolg zijn van menselijk handelen in het verleden, zoals verkavelingspatronen, landgoederenzones of ontginningsassen

Deze drie aspecten hebben betrekking op het onroerend erfgoed, de historische overblijfselen onder en boven de grond die wij willen doorgeven aan volgende generaties

Het zijn deze waarden van cultureel erfgoed die voor een integrale afweging van een goede ruimtelijke ordening een rol spelen en die in de Nota naar voren komen.

Naast onroerend erfgoed kennen we het begrip 'roerend erfgoed'.

In de Nota "De collectie De Bilt en de haalbaarheid van een publieksgerichte presentatie", (concept, december 2012) wordt het beleid op het gebied van het roerend erfgoed beschreven. De Nota Erfgoedbeleid richt zich uitsluitend op het onroerend erfgoed in de gemeente De Bilt.

³ email 26 januari 2013 van prof.dr.J. Renes, bijzonder hoogleraar Erfgoed van Stad en Land aan de Faculteit der Letteren van de Vrije Universiteit Amsterdam, docent Historische Geografie en Erfgoed aan de Universiteit Utrecht en de Vrije Universiteit Amsterdam.

⁴ Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2013, "Cultuurhistorisch onderzoek in de vormgeving van de ruimtelijke ordening; *Aanwijzingen en aanbevelingen*"

⁵ Hierbij maken we onderscheid tussen een monument in de zin van erfgoed en een monument in de zin van 'gedenkteken'. Die laatste valt buiten de scope van deze Nota Erfgoedbeleid

1.3 Leeswijzer

In hoofdstuk 1 zijn de aanleiding, het kader en de definities voor het opstellen van deze nota beschreven. De visie, ambities en aanpak van de gemeente De Bilt ten aanzien van Erfgoedbeleid worden in hoofdstuk 2 duidelijk. De context waarin deze nota een plek krijgt is in hoofdstuk 3 beschreven. Vervolgens komen in hoofdstuk 4 de pijlers voor het erfgoedbeleid aan de orde. Omdat het van belang is de samenleving te betrekken en het erfgoed te 'ontsluiten' biedt hoofdstuk 5 inzicht in het waarom en de manieren waarop De Bilt haar inwoners wil betrekken. Hoofdstuk 6 gaat concreet in op de uitvoering van de nota; op welke manier kan de gemeente samen met haar partners en inwoners de gestelde doelen ten aanzien van erfgoed realiseren? Hoofdstuk 7 schetst het financiële kader. Hoofdstuk 8 bevat de bronvermelding.

2 Ambities en Beleid

2.1 Visie

Cultureel erfgoed is van wezenlijk belang voor de gemeente De Bilt. Het bepaalt mede onze identiteit en draagt in hoge mate bij aan een goed en groen vestigingsklimaat, een prettig woonklimaat, en aan de betrokkenheid van burgers. De gemeente wil met haar erfgoedbeleid op een eenduidige manier zorgen voor het behouden/ontwikkelen van haar cultuurhistorisch erfgoed zodat ook toekomstige generaties er van kunnen blijven genieten.

2.2 Doelen

Cultureel erfgoedbeleid is nodig om, waar het erfgoed betreft, op het juiste moment de juiste afwegingen te maken. Deze afweging vindt plaats vanuit verschillende belangen. Zo moeten we de leefbaarheid en de economische situatie in het oog houden. Maar ook duurzaamheid, mobiliteit en individuele belangen van burgers zijn van belang. In dit krachtenveld moet de Nota Erfgoedbeleid een positie krijgen om de belangen van het cultureel erfgoed te behartigen. Er is een tweetal doelen benoemd:

1. Duidelijk maken hoe de gemeente De Bilt met haar cultuurhistorisch erfgoed om wil gaan.

Eenzijds gebruiken we hiervoor onze kennis van het cultureel erfgoed in De Bilt. Anderzijds doen we dit door bij de keuzes die we maken rekening te houden met bestaande wet- en regelgeving, bestaand beleid, en landelijke en regionale ontwikkelingen als toetsingskader. Het doel van de Nota Erfgoedbeleid is het bieden van een duidelijk overkoepelend gemeentelijk toetsingskader in dit speelveld van belangen. De thema's 'kwaliteit boven kwantiteit' en 'behoud door ontwikkeling' zijn hier leidend.

2. Het zowel fysiek als 'virtueel' beleefbaar maken van de rijke cultuurhistorie bij het brede publiek én de geïnteresseerde betrokken inwoner.

De rijke Biltse cultuurhistorie biedt inwoners, toeristen, bedrijven, organisaties en recreanten veel interessante plaatsen om te bezoeken. Op deze manier verkrijgt het erfgoed een prominentere rol in de samenleving waardoor er zowel op het gebied van educatie als op het gebied van behoud positieve effecten ontstaan.

2.3 Ambities en Aanpak

De afgelopen jaren is in de gemeente De Bilt een aantal producten opgeleverd waar het erfgoedbeleid in meerdere of mindere mate een rol speelt, zoals:

- Bilts Manifest en de Structuurvisie
- Cultuurhistorische Waardenkaart (CWK), eerste selectie
- Archeologische Beleidskaart
- Erfgoedverordening 2010

Het college kiest er voor om in de komende jaren het erfgoedbeleid verder gestalte te geven en daarbij in te zetten op 'integraliteit', 'ontwikkelingsgerichtheid' en 'betrokkenheid'. Deze keuze sluit uit aan bij eerdere visies zoals vastgelegd in de toekomstvisie 2030 en het Bilts Manifest (2010) en de Structuurvisie (2012). Naast de gestelde doelen zijn in deze nota een aantal beleids- en uitvoeringsrichtingen geformuleerd ten aanzien van het erfgoed. De richtingen worden in dit hoofdstuk benoemd. De concrete acties volgen in hoofdstuk 6 van deze nota. De beleids- en uitvoeringsrichtingen luiden als volgt:

2.3.1 Toekomstgericht: "Behoud door Ontwikkeling"

De gemeente wil binnen de dynamiek van de sterke economische regio zorgvuldige afwegingen maken in het spanningsveld tussen enerzijds hedendaagse en toekomstige ontwikkelingen en anderzijds beheer, behoud en versterking van identiteit bepalende elementen: "behoud door ontwikkeling".

Daartoe brengt zij het cultureel erfgoed op het juiste moment en op zinvolle wijze in in ruimtelijke ordeningsprocessen. De budgetten nemen af. Om cultuurhistorisch erfgoed optimaal te behouden zullen alternatieve manieren van financiering gezocht moeten worden. Vermarkting en economisering van het cultureel erfgoed bieden in dit opzicht kansen. Door ruimere gebruiks-/exploitatiemogelijkheden toe te staan kan er met minder middelen toch kwaliteitshandhaving en -verbetering plaatsvinden. Deze ambitie vloeit voort uit en is tegelijk vervlochten met de ambities en doelstellingen van het Bilts Manifest: beschermen → beleven → benutten. Ook herbestemming (zie kader) van cultuurhistorisch erfgoed valt onder het thema 'behoud door ontwikkeling'.

Herbestemming van Cultuurhistorisch Erfgoed:

Herbestemming is een goede manier om gebouwen en complexen, die hun originele functie verloren hebben, te bewaren voor de toekomst. Marktpartijen (projectontwikkelaars, woningcorporaties) spelen een belangrijke rol bij het herbestemmen van grootschalige cultuurhistorische gebouwen en complexen, van kerken tot appartementen en van forten tot horeca. De overheid heeft daarbij vooral de rol van makelaar door partijen bij elkaar te brengen die samen kunnen werken aan de toekomst van dergelijke complexen en door ervoor te waken dat cultuurhistorische waarden van monumenten ondergeschikt worden gemaakt aan commerciële belangen. Als het herbestemmen gebouw of complex een rijksmonument is, heeft de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) een belangrijke adviserende taak.

Door:

- *Cultureel erfgoed zo vroeg mogelijk mee te nemen in de gemeentelijke planvorming.*
- *De verbreding van de gebruiksmogelijkheden van cultureel erfgoed mogelijk te maken.*
- *Aandacht te hebben voor herbestemming en herontwikkeling van cultureel erfgoed dat zijn originele functie verloren heeft.*

2.3.2 Omgevingsgericht

Bestaande structuren en objecten staan zelden op zichzelf: ze zijn onderdeel van hun omgeving. Dit omgevingsgerichte denken heeft in de huidige erfgoedzorg een plaats gekregen naast het (vroegere) objectgerichte denken. Tegelijk speelt een omgeving waarin cultuurhistorisch erfgoed beeldbepalend is een belangrijke rol bij nieuwe ontwikkelingen. De kwaliteit van nieuwe objecten zal worden beoordeeld mede op die kenmerken die een goede inpassing in de bestaande omgeving garanderen. In de Biltse praktijk worden de cultuurhistorische waarden al langer vertaald in de regels van het bestemmingsplan. De bestemmingsomschrijving van bestemmingen biedt daarbij bovendien ruimte voor specifieke omschrijvingen. De cultuurhistorische waarden zijn hiermee voldoende in de regels gewaarborgd.

Door:

- *op een omgevingsgerichte eerder dan op een objectgerichte aanpak te sturen.*
- *één systematiek voor de beoordeling van waarden en kenmerken te hanteren, en te kiezen voor een zorgvuldig en evenwichtig waarderingsinstrumentarium.*
- *In regels en toelichtingen van bestemmingsplannen regelen dat cultuurhistorische objecten en structuren breder perspectief worden bekeken.*

2.3.3 Betrekken andere partijen

De gemeente ambieert invulling te geven aan de zorgvuldige omgang met cultureel erfgoed, ook in economisch minder gunstige omstandigheden. Zij nodigt andere partijen uit om te investeren bij de instandhouding van het cultureel erfgoed. De gemeente houdt hierbij de rol van regie-gemeente en geeft de kaders aan.

Door andere partijen te betrekken worden de kansen op behoud door ontwikkeling groter. Cultuurhistorie zal hierdoor een grotere rol in de maatschappij gaan spelen. Er ontstaat meer bekendheid en het gaat 'leven'. Door als gemeente op de juiste manier met initiatieven van marktpartijen om te gaan kan er een bijdrage aan kwaliteitshandhaving en -verbetering

plaatsvinden. Het is vanuit de gemeente De Bilt van belang om open te staan voor initiatieven vanuit marktpartijen of maatschappelijke organisaties. Denk hierbij aan Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Waterschap, Landschap Erfgoed Utrecht etc. De huidige economische situatie maakt dit echter niet eenvoudig. Indien zich echter kansen voordoen moeten deze wel aangegrepen en ondersteund worden. De gemeente houdt de rol van regie-gemeente en geeft de kaders aan. De jaarlijkse Open Monumentendag is daar een goed hulpmiddel bij.

Door:

- *Een positieve en reactieve houding aan te nemen ten aanzien van mogelijkheden om op creatieve manieren met exploitatie van cultuurhistorisch erfgoed om te gaan.*
- *Te communiceren over ontwikkelkansen van cultuurhistorisch erfgoed. Met name de Open Monumentendag speelt hierin een belangrijke rol als initiërend medium om de markt/maatschappij te interesseren.*

2.3.4 Breed en betrokken draagvlak

De gemeente ambieert een breed en betrokken draagvlak voor het Bilts cultureel erfgoed en het gemeentelijk erfgoedbeleid. Zij is zich bewust van het belang van enerzijds educatie en communicatie naar alle betrokkenen en anderzijds het belang van het economische potentieel en de bijdrage aan het 'behoud door ontwikkeling'. Bredere bekendheid van erfgoed leidt tot meer aandacht en dat leidt weer tot meer kansen voor economisering en vermarkting.

Door:

- *maatschappelijke partners uit te nodigen om hun kennis en enthousiasme te delen en betrokken te zijn bij planontwikkeling.*
- *Te communiceren over erfgoed en over de resultaten van ondermeer archeologisch- en cultuurhistorisch onderzoek.*
- *De inhoud van de CWK ter ere van het 900 jarig bestaan van de Gemeente De Bilt in 2013 in een nog nader te bepalen vorm inzichtelijk te maken voor geïnteresseerden.*

2.3.5 Zorgvuldig en eenduidig waarderingsinstrumentarium

De Nota Erfgoedbeleid vormt met de onderleggers een toetsingskader voor nieuwe en bestaande ruimtelijke ontwikkelingen. Er dienen een aantal onderleggers aangepast danwel aangevuld te worden om een goed zicht te krijgen op al het, al dan niet beschermde, erfgoed in de gemeente De Bilt. Het gaat om de Gemeentelijke Monumentenlijst, de Erfgoedverordening 2010 en de Cultuurhistorische Waardenkaart (CWK). Er bestaat nauwe samenhang tussen deze documenten, vandaar de wens om tot een eenduidige

waarderingssystematiek te komen. De Archeologische Beleidskaart vormt ook een onderlegger, deze kaart is echter actueel en behoeft geen aanvulling.⁶

Deze Nota Erfgoedbeleid bevat een eenduidig waarderingssysteem én eenduidige waarderingscriteria. Dit is een noodzakelijke eerste stap in de actualisatie van de Gemeentelijke Monumentenlijst. De aanvulling van de CWK dient vervolgens in een apart traject te gebeuren, maar wel op basis van de criteria zoals in deze Nota Erfgoedbeleid omschreven.

Door:

- *In deze nota een waarderingssysteem op te nemen die toegepast wordt op de CWK en de Gemeentelijke Monumentenlijst.*

⁶ Uitzondering hier op is ,(onder 'Ondergrond') het kasteel aan de dr. Welfferweg genoemd. Dit is gedaan vanuit de overweging dat het kasteel zowel in de CWK als in de ABK kan worden opgenomen.

3 De Context

De context waarin het gemeentelijk erfgoedbeleid is geformuleerd wordt mede bepaald door Rijks-, Provinciaal en Gemeentelijke wet- en regelgeving. Dit hoofdstuk voorziet in een korte samenvatting. In de bijlage is een volledig overzicht opgenomen van de kaders die op rijks-, provinciaal en gemeentelijk niveau gesteld worden.

3.1 Rijksniveau

Elke gemeente heeft de verplichting om bij het opstellen van bestemmingsplannen zowel archeologische waarden als cultuurhistorische waarden te inventariseren en daaraan conclusies te verbinden die in het bestemmingsplan verankerd worden.

In de Wet op de Archeologische Monumentenzorg is het streven naar behoud in situ van archeologische waarden vastgelegd. Ook moet er rekening gehouden worden met de mogelijkheid of aanwezigheid van archeologische waarden. De veroorzaker betaalt voor het doen van archeologisch (voor-)onderzoek en het documenteren van archeologische waarden.

In het Besluit Ruimtelijke Ordening (Bro) van 1 januari 2012 wordt het stimuleren van gebiedsgericht werken ondersteund, het belang van cultuurhistorie moet worden meegewogen in de ruimtelijke ordening, er dient een visie op erfgoed geformuleerd te worden en tenslotte moet de administratieve lastendruk verlaagd worden.

3.2 Provinciaal niveau

De Provincie kiest in de Provinciale Ruimtelijke Structuurvisie (PRS) voor een strategie van enerzijds het veiligstellen van cultuurhistorische waarden en anderzijds het sturen van ruimtelijke ontwikkelingen vanuit de samenhangende cultuurhistorische kwaliteiten ter plaatse. Daarbij is 'behoud door ontwikkeling' het uitgangspunt. De Cultuurhistorische Hoofdstructuur (CHS) vormt de basis van dit beleid. Voor het borgen van het gehele palet aan cultuurhistorische waarden binnen de CHS maakt de Provincie gebruik van het overleg met gemeenten. Hierin zal zij zich vooral richten op gemeentelijke plannen voor grootschalige ruimtelijke ontwikkelingen.

Binnen de CHS zijn vier prioritaire thema's geselecteerd waarop actief beleid gevoerd wordt en die geborgd worden in de Provinciale Ruimtelijke Verordening:

- Historische buitenplaatszone;
- Militair erfgoed;
- Agrarisch cultuurlandschap;
- Archeologie.

Al deze thema's komen terug in de voorliggende gemeentelijke Nota Erfgoedbeleid.

3.3 Gemeentelijk niveau

In de Structuurvisie wordt de ruimtelijke vertaling neergelegd van de kwaliteiten van De Bilt zoals die in het Bilts manifest zijn benoemd. De Nota Erfgoedbeleid bouwt voort op de in de Structuurvisie neergelegde uitgangspunten, intenties en strategieën. Het vastleggen van de waarden voor de toekomst, het inzetten op kwaliteit boven kwantiteit zijn daarmee ook voor het erfgoedbeleid richtinggevend.

De Structuurvisie en de Nota Erfgoedbeleid versterken elkaar. Nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen voortvloeiend uit de Structuurvisie zullen ook worden getoetst aan de Nota Erfgoedbeleid, met name voor plannen die ingrijpen in de bodem, en daarmee mogelijk in archeologische waarden, behelzen.

In de erfgoedverordening is het monumentenvergunningstelsel vastgelegd. Er zijn bepalingen opgenomen voor het aanwijzen van gemeentelijke monumenten, de instandhouding van gemeentelijke monumentale zaken, beschermde monumenten, instandhouding van archeologische terreinen, en beschermde stads- of dorpsgezichten.

4 Pijlers van het erfgoedbeleid

De gemeente De Bilt wil met haar cultureel erfgoed, zowel het boven- als het ondergrondse, zorgvuldig omgaan en waar mogelijk versterken. De gemeente kiest daarbij voor een integrale aanpak. Het boven- en ondergrondse erfgoed is niet los van elkaar te zien. Het vormt een historische gelaagdheid.

Sinds 1 januari 2012 moet, conform het Besluit Ruimtelijke Ordening (Bro 2012), bij ruimtelijke ontwikkelingen cultuurhistorische waarden nadrukkelijk meegewogen worden. Cultuurhistorische waarden worden zo een belangrijk(er) uitgangspunt bij ruimtelijke ontwikkelingen en een cruciale factor voor ruimtelijke kwaliteit. Het is van belang de cultuurhistorische waarden in een gebied vroegtijdig in beeld te brengen om de ruimtelijke ontwikkelingen hier nauw op af te kunnen stemmen.

Dit hoofdstuk beschrijft de bestaande documenten waarin de gemeente De Bilt haar cultuurhistorisch erfgoed reeds in beeld heeft gebracht. Het betreft de ABK, de monumentenlijst, de CWK inclusief een voorlopige uitbreiding enerzijds en anderzijds een aantal lopende projecten als pijlers van het erfgoedbeleid.

4.1 Overzicht cultuurhistorische waarden

Bij het inventariseren van cultureel erfgoed binnen een gebied wordt doorgaans onderscheid gemaakt tussen *waardeviste* en *waardevolle* elementen. Waardeviste elementen hebben een beschermde status en zijn op basis van de Monumentenwet of erfgoedverordening aangewezen als rijks- of gemeentelijk monument. Waardevolle elementen zijn daarentegen niet formeel beschermd, maar kunnen een bijzondere karakteristieke of geschiedkundige waarde hebben en van belang zijn als cultuurhistorische drager.

De cultuurhistorie is in beeld gebracht volgens de zogenaamde lagenbenadering. Met deze benadering wordt tegelijk de relatie tussen de CWK en de ABK gelegd. De lagenbenadering gaat uit van een onderverdeling van een gebied in drie lagen: de *ondergrond*, de *infrastructuur/netwerken* en de *occupatie/gebruikslaag*.⁷ Een ingreep binnen de ene laag heeft consequenties

⁷ Onder de *ondergrondlaag* vallen de aardkundige waarden, bodemtypologie en (cultuur)landschappen. Deze elementen hebben een lange ontstaansgeschiedenis en zijn veelal onvervangbaar. De *infrastructurele/netwerklaag* wordt gevormd door de (water)wegen, paden en sporen. Ook dijken en weteringen zijn hieronder te vatten. Bij ruimtelijke ontwikkelingen zullen elementen uit deze laag veelal

voor de waarden in de andere laag. Omgekeerd kan voorgenomen behoud van een waarde in de ene laag sturend werken voor de geplande ingreep in de andere. De lagenbenadering biedt zodoende een methode om de consequenties van een ingreep op de onderliggende cultuurhistorische waarden inzichtelijk te maken en kansen voor een integrale aanpak zichtbaar maken. De kwetsbaarheid en de kansen van de cultuurhistorische waarden worden inzichtelijk en kunnen als uitgangspunt dienen bij de geplande ingrepen.

Waardevolle elementen worden met de CWK en de ABK geïnventariseerd en geselecteerd. Dit houdt in dat naast (waardeverste en beschermd) monumenten ook beeldbepalende en karakteristieke panden, historische (groen)structuren en karakteristieken van belang (kunnen) zijn en opgenomen kunnen worden. Dit gebeurt conform een waarderingssystematiek die ook in dit hoofdstuk behandeld wordt.

4.1.1 Waarderingssystematiek

Op dit moment ontbreekt een breed geaccepteerde, geïntegreerde erfgoedbrede waarderingssystematiek met bijbehorende criteria: er kan dus niet simpelweg gebruik gemaakt worden van eerder elders ontwikkelde inzichten. Voor de voorliggende waarderingssystematiek zijn daarom criteria geïntegreerd uit diverse relevante lijsten: de Rijks Beleidsregels 2008 en 2013, de impliciet of expliciet gehanteerde criteria bij het opstellen van de Monumenteninventarisatie gemeente De Bilt 1983, de Gemeentelijke Monumentenlijst Maartensdijk 1996/1997, en de in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA, versie 3.2) vastgelegde waarden en criteria (in de KNA als 'parameters' benoemd).⁸

De voorgestelde systematiek waarop alle structuren en objecten van cultuurhistorische erfgoed in de gemeente kunnen worden beoordeeld is speciaal voor dit doel en speciaal voor de gemeente De Bilt ontwikkeld bij het opstellen van de Nota Erfgoedbeleid. De systematiek is een geïntegreerde systematiek voor *alle* structuren/objecten, dus ook de archeologische en de historisch geografische.

De voor de gemeente De Bilt gemaakte systematiek is opgesteld vanuit een hedendaags perspectief en bestaat uit drie benaderingen:

- Het object/ de structuur in de tijd
Het begrip 'tijd' wordt hier begrepen niet alleen als factor in het ontstaan van het object/ de structuur, maar ook met aandacht voor het toekomstperspectief: is bijvoorbeeld herontwikkeling mogelijk, staan de kosten voor herstel en instandhouding in verhouding tot het resultaat,

sturend werken. Onder de *occupatie/gebruikslaag* wordt met name het ruimtegebruik gevat, zoals dorpen, landgoederenzone, militaire linies en latere uitbreidingswijken. Bij ontwikkelingen binnen deze laag zal afstemming met de andere lagen van groot belang zijn.

⁸ KNA Landbodems, versie 3.2. BIJLAGE IV WAARDEREN VAN VINDPLAATSEN

etc.

- Het object/ de structuur in de ruimte
Het ruimtelijk aspect speelt bij de vraag welke rol het object/de structuur speelt in zijn omgeving, hoe het samenhangt met andere structuren en objecten zoals zichtlijnen, tuinaanleg, landgoederen- of militaire zones, dorpskernen.
- Het object/ de structuur in de gemeenschap
Het maatschappelijk belang en het maatschappelijk draagvlak, zowel bij eigenaren als bij bewoners en bezoekers, wordt breed onderkend: zie bijvoorbeeld de Minister van OCenW in zijn Beleidsbrief Modernisering Monumentzorg.

De 'systematiek' is opgenomen in de eerste kolom in het overzicht. In de tweede kolom worden de 'waarden' benoemd, en in de derde kolom (zie hiervoor de bijlage) de 'criteria'.

waarderingsystematiek en criteria cultuurhistorisch erfgoed De Bilt			
	SYSTEMATIEK		WAARDEN
1.	Het object / de structuur in de tijd		
1.1	ontstaansfase	1.1.1.	bouwstijl
		1.1.2.	sociale/ontwikkelings geschiedenis
1.2	huidige situatie	1.2.1	Bouwtechnisch/bouwkundig
		1.2.2	interieur
		1.2.3	zichtbaarheid/herkenbaarheid
		1.2.4	samenhang
		1.2.5	functie
		1.2.6	zeldzaamheid
		1.2.7	uniciteit
		1.2.8	fysieke kwaliteit
1.3	toekomstige situatie	1.3.1	behoudsperspectief
2	Het object / de structuur in de ruimte		
		2.1	samenhang en context
		2.2	historisch-geografische betekenis
		2.3	stedenbouwkundige kwaliteit
3.	Het object / de structuur in de gemeenschap		
3.1	maatschappelijk	3.1.1	herinneringswaarde
		3.1.2	belevingswaarde
		3.1.3	schoonheid
		3.1.4	toekomstwaarde
3.2	wetenschappelijk	3.2.1	(inter)nationale betekenis
		3.2.2	zeldzaamheid
		3.2.3	informatiewaarde
		3.2.4	ensemblewaarde
		3.2.5	representativiteit

Per object of structuur kan op basis van deze systematiek de waarde worden bepaald, gebruik makend van de criteria die aan die waarde gekoppeld zijn. Het

spreekt vanzelf dat niet ieder object/structuur aan alle waarden kan of hoeft te voldoen: de lijst moet gehanteerd worden als een checklist waarbij de genoemde criteria de onderbouwing van de genoemde waarde (kunnen) geven. In een volgend stadium, indien de systematiek in de praktijk getoetst is, moeten in de nu nog openstaande, niet aangegeven, laatste kolom de wegingsfactoren worden benoemd. Immers, niet elk criterium zal in alle gevallen even zwaar (kunnen) wegen. Voor de archeologische waarden zijn die al wel ontwikkeld in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, voor de overige waarden nog niet.

Cultuurhistorische waarden kunnen niet uitgedrukt worden in harde cijfers. Des te belangrijker is het om bij de waardering van cultuurhistorische objecten en structuren een transparant, toetsbaar, en beargumenteerd waarderingssysteem te hanteren voor *alle* structuren of objecten van cultuurhistorische erfgoed in de gemeente.

4.1.2 Archeologische beleidskaart

Het ondergronds erfgoed, de archeologie, wordt gevormd door overblijfselen van en aanwijzingen voor vroegere bewoning die in de bodem zijn achtergebleven. De archeologie in de gemeente De Bilt wordt met name bepaald door de bijzondere landschappelijke kenmerken van het gebied. Binnen de gemeentegrenzen is namelijk het overgangsgebied te vinden van het hoge, droge stuwwal- en dekzandlandschap naar het relatief natte Utrechtse riviereengebied. Vooral in de prehistorie blijkt dat de keuzes die gemaakt zijn voor bewoning en gebruik van het landschap in sterke mate samenhangen met deze specifieke landschappelijke eenheden. Juist dergelijke overgangsgebieden hebben de potentie voor een rijk archeologisch bodemarchief.

Opstellen Archeologische verwachtings- en beleidskaart

Om zicht te krijgen op de bekende en de te verwachten archeologische waarden is door de gemeente De Bilt opdracht verstrekt tot het maken van een Archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart (ABK). Omdat archeologische resten in de bodem zitten en aan het oog onttrokken zijn, is het vaak lastig om in een vroegtijdig stadium grip te krijgen op de archeologie en hier rekening mee te kunnen houden bij ruimtelijke planontwikkelingen. Het opstellen van een archeologische verwachtingskaart biedt hiervoor een oplossing.

Naast een overzicht van de bekende en te verwachten archeologische waarden worden aan de verwachtingsgebieden ook beleidsadviezen gekoppeld, gericht op behoud en beheer van archeologische waarden of onderzoeksverplichting. De ABK maakt het mogelijk de archeologie specifiek op te nemen in de bestemmingsplannen en mee te nemen bij ruimtelijke ontwikkelingen. Daarnaast wordt het voor inwoners inzichtelijk waar zich archeologische (verwachtings)waarden bevinden en welk beleid geldt bij voorgenomen verstoring van deze waarden. Hoofdstuk 6 bevat de beleidsregels die van

toepassing zijn bij verstoring van gronden waar zich archeologische (verwachtings)waarden bevinden.

Stand van zaken en vervolg archeologisch beleid

De ABK is gereed. In het vaststellingstraject is rekening gehouden met de inspraakmogelijkheid van inwoners van de gemeente en belanghebbenden. Zo is ook een gesprek met LTO Nederland gevoerd t.b.v. de belangen van agrariërs. Volgend op de behandeling (en vaststelling) in de raad worden de beleidsadviezen ingebed in de gemeentelijke processen. Zo vormt bij nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen de archeologie op basis van de ABK een toetsingskader.

De ABK in de gemeentelijke praktijk

De ABK geeft concreet aan onder welke voorwaarden ingrepen (verstoringen) in de ondergrond mogen worden uitgevoerd en hoe hiermee moet worden omgegaan. Ook geeft de kaart inzicht in archeologische verwachtingen en verwachtingswaarden. Door de gedetailleerde kennis over de gemeentelijke ondergrond biedt de ABK een onderbouwd beslissingskader bij het opstellen van nieuwe ruimtelijke plannen waarmee:

- behoud van archeologische waarden mogelijk gemaakt wordt.
- voorafgaand aan nieuwe ruimtelijke planvorming een weloverwogen omgang met archeologie en cultuurhistorie geborgd wordt.

Archeologisch depot

In de Monumentenwet 1988 (art.50 sub a) is bepaald dat vondsten gedaan bij archeologisch onderzoek en waarop niemand zijn recht van eigendom kan bewijzen eigendom zijn van de provincie Utrecht. Recent zijn in het archief van de gemeente bewaarde vondsten, merendeels afkomstig van het Middeleeuwse Vrouwenklooster, door de archeologen van het Steunpunt Archeologie en Monumenten (STAMU) geïnventariseerd en overgedragen aan het Provinciaal depot.⁹

4.1.3 Actualisatie Gemeentelijke Monumentenlijst

Binnen de gemeente De Bilt zijn 176 panden en objecten opgenomen op de gemeentelijke monumentenlijst. De huidige (gemeentelijke) monumentenlijst is ontstaan door het samenvoegen van de lijsten van de voormalige gemeenten De Bilt en Maartensdijk. De monumentenlijst dient geactualiseerd te worden. Hieronder wordt hiervoor een eerste aanzet gegeven.

Bij het actualiseren van de gemeentelijke monumentenlijst wordt, evenals bij de voorgestelde uitbreiding van de Cultuurhistorische Waardenkaart, de waarderingssystematiek gehanteerd zoals omschreven in paragraaf 4.1.1. Daarnaast wordt er vanuit gegaan dat de geactualiseerde monumentenlijst een

⁹ Voor tentoonstellingen kunnen de Biltse vondsten ten allen tijden worden geleend, zoals bijvoorbeeld gebeurde voor de tentoonstelling over 900 jaar De Bilt in het Gemeentehuis.

gemeentelijke canon zal vormen, die het geheel van objecten en structuren beslaat die van belang gevonden worden om te behouden (en te ontwikkelen) voor toekomstige generaties.

Ontwikkelingen

De gemeentelijke monumentenlijst uit de voormalige gemeente De Bilt dateert in opzet uit 1983, terwijl de lijst van het voormalige Maartensdijk in 1990 is vastgesteld. Het denken over de omgang met monumenten is sindsdien verder ontwikkeld. De nieuwe inzichten op het gebied van bescherming en ontwikkeling van monumenten zijn onder meer verwoord binnen het rijksproject Modernisering Monumentenzorg (MoMo, 2009).

Deze ontwikkelingen hebben er ook toe geleid dat, sinds de vaststelling van beide lijsten, het monumentenbegrip is verbreed. Zo geldt voor rijksmonumenten niet langer een grens van 50 jaar. Hierdoor kunnen ook panden en objecten uit jongere perioden, zoals wederopbouw en jonge bouwkunst, in het monumentenbestand worden aangewezen als (rijks)monument. Ook wordt bij beschrijving en waardering over het algemeen steeds meer aandacht besteed aan het interieur en de bouwhistorie. Tenslotte verlegt de scope zich sterker van individuele panden naar ensembles en omgeving en is binnen de gemeente De Bilt inmiddels, met De Biltse Duinen, ook een landschapsmonument opgenomen op de (gemeentelijke) monumentenlijst. Het betreft hier het eerste landschapsmonument van Nederland.

Actualisatie gemeentelijke monumentenlijst

Om een volledig en actueel beeld te krijgen van de monumentale panden en objecten zal de gemeentelijke monumentenlijst worden geactualiseerd. De actualisatie van de monumentenlijst aan de hand van geactualiseerde criteria kan leiden tot herwaardering van gemeentelijke monumenten, waarbij nog niet aangewezen objecten een hoge monumentwaarde wordt toegekend of reeds aangewezen objecten nu minder hoog gewaardeerd worden. Uiteindelijk kan hierdoor de samenstelling en omvang van de gemeentelijke monumentenlijst veranderen, door nieuwe aanwijzingen en afvoeren van objecten van de huidige lijst.

Waarom aanwijzen en behoud van (gemeentelijke) monumenten?

Objecten en structuren worden op basis van een redengevende omschrijving en waardering aangewezen als gemeentelijk of rijksmonument. Bij het opstellen of actualiseren van een monumentenlijst is het zinvol aandacht te besteden aan de vraag waarom we monumenten aanwijzen en wat het belang is van beschermde monumenten.

Erfgoedverordening 2010 De Bilt

De aanwijzing van gemeentelijke monumenten is geregeld in de Erfgoedverordening 2010. Uit de verordening is af te leiden dat een gemeentelijk monument wordt gezien als 'een zaak die van algemeen belang is wegens zijn schoonheid, uniciteit, betekenis voor de wetenschap of

cultuurhistorische waarde'. Een object of structuur wordt aangewezen als gemeentelijk beschermd monument omdat we deze kenmerken willen behouden voor de toekomst. De waardevolle en te behouden kenmerken van een monument zijn opgenomen in de redengevende omschrijving.

Belang van (gemeentelijke) monumenten

Het belang van het aanwijzen van monumenten, en de vraag waarom we ons inspannen voor het behoud van monumenten is echter niet te beantwoorden op basis van de redengevende omschrijving en waardering. In het algemeen wordt het belang van monumenten samengevat in volgende aspecten¹⁰:

1. Monumenten zijn een dagelijkse *herinnering* aan het verleden van De Bilt. Met het behoud van onze monumenten houden we een stukje van de wereld die onze voorouders gecreëerd hebben in stand. Daarmee vergroten we het historisch besef, onder meer bij de jeugd.
2. Monumenten zijn een bron van *kennis* over het verleden. Ze kunnen ons meer leren over de vroegere samenleving.
3. Monumenten hebben een *eigen sfeer*. Mensen genieten van wonen, werken en ontspannen in een historische omgeving.
4. Monumenten zijn *unieke stukjes De Bilt*, herkenningspunten in het landschap of in het dorp, waar inwoners en bezoekers dagelijks langsrijden. Zo dragen zij bij aan de identiteit van De Bilt.
5. Monumenten hebben *economische waarde*. Ze zijn uniek, schaars en onvervangbaar en hebben een aantrekkingskracht voor bewoners en bezoekers.

Behoud van monumenten betekent dat de bovengenoemde aspecten behouden blijven voor volgende generaties. In monumenten zijn namelijk de bovengenoemde aspecten (nog) goed herkenbaar. Met het aanwijzen van een object als beschermd monument wordt aangegeven dat het object hoog gewaardeerd wordt en we het willen behouden voor nu en voor de toekomst. De gemeentelijke monumentenlijst is in deze zin op te vatten als een totale weerslag van de hierboven opgenomen aspecten.

Gemeentelijke canon

Het totaal aan gemeentelijke monumenten beslaat het geheel van objecten en structuren die van belang gevonden worden om te behouden voor toekomstige generaties. Alle gemeentelijke monumenten samen vormen het totaal aan objecten en structuren uit het verleden die van belang gevonden worden om te behouden voor nu en voor de toekomst. Zodoende vormen de monumenten een canon van cultuurhistorische waarden die nu van waarde zijn om ons een beeld te vormen van het verleden van de gemeente en van belang om te behouden voor de toekomst.

Vanuit deze benadering zijn alle gemeentelijke monumenten in het gehele monumentenveld complementair aan elkaar en niet tot nauwelijks overlappend.

¹⁰ Fons Asselbergs, Niets is zo veranderlijk als een monument, 2000

Dit houdt in dat het aantal (min of meer) gelijke monumenten gering is, en alleen maar dient om een beter overzicht te krijgen van het totale erfgoedveld.

Wegingsfactoren aanwijzing gemeentelijk monument

De gemeentelijke canon geeft een totaaloverzicht van historische structuren en objecten. Bij de afweging tot het aanwijzen van een gemeentelijk monument wordt zodoende niet (alleen) gelet op de waardering van het object zelf, maar vooral ook op de toegevoegde waarde ervan binnen het gemeentelijke canon. Welke aspecten of waarden vertegenwoordigt een monument, die nog niet, of niet in voldoende mate, in de canon zijn opgenomen?

In het kader van de actualisatie van de gemeentelijke monumentenlijst worden enerzijds de waardering van de afzonderlijke monumenten bestudeerd, en waar nodig geactualiseerd. Dit aan de hand van de waarderingssystematiek zoals omschreven in paragraaf 4.1.1. Anderzijds wordt gekeken naar het totaal aan gemeentelijke monumenten en de plaats van elk afzonderlijk monument hierbinnen. Uitgangspunt hierbij is dat de verschillende monumenten (zo veel als mogelijk) complementair aan elkaar zijn, uitgaande van de aspecten, zoals hierboven beschreven.

4.1.4 Cultuurhistorische Waardenkaart

Cultuurhistorische elementen zijn dragers van de (historische) identiteit van de gemeente. Om te komen tot een integrale aanpak bij ruimtelijke ontwikkelingen is het van belang om een helder overzicht te hebben van de aanwezige waardevolle elementen en deze zoveel mogelijk in samenhang te beschrijven. Naast gemeentelijke en rijksmonumenten zijn er binnen de gemeente veel waardevolle elementen die van belang zijn als cultuurhistorische drager.

In 2011 is Cultuurhistorische Waardenkaart (CWK, eerste selectie), inclusief catalogus startlijst opgesteld¹¹. Deze kaart geeft een overzicht van een eerste selectie cultuurhistorische waarden binnen de gemeente. In oktober 2011 stelde de gemeenteraad de CWK vast. Aangezien de CWK nog niet volledig is, gaf de raad de opdracht mee de kaart aan te vullen en uit te breiden, in het kader van het op te stellen Erfgoedbeleid. In deze beleidsnota worden hiervoor uitgangspunten geformuleerd.

Cultuurhistorische Waardenkaart, 1^e selectie en uitbreiding

De CWK, 1^e selectie, is gebaseerd op een startlijst van 50 cultuurhistorische objecten. Bij de selectie van deze objecten is getracht om tot een lijst te komen met een evenwichtige en representatieve verdeling van objecten over het grondgebied van de gemeente. Vanwege dit uitgangspunt zijn cultuurhistorisch waardevolle objecten buiten de selectie gevallen die op basis van de waarderingcriteria wel als waardevol aangemerkt moeten worden.

Lagenbenadering

¹¹ C.A. Visser e.a., 'Cultuurhistorische Waardenkaart gemeente De Bilt (eerste selectie)', Amersfoort 2011.

Om de CWK in te kunnen zetten als instrument in de ruimtelijke ordening, zal bij het aanvullen van de objectbeschrijvingen de zogenaamde lagenbenadering als uitgangspunt aangehouden worden. Dit is een methode om de samenhang tussen uiteenlopende functies en elementen inzichtelijk te maken en te analyseren.

Met deze benadering wordt tegelijk de relatie tussen de CWK en de ABK gelegd.

Thematische samenhang

De cultuurhistorische objecten, die aan de hand van de lagenbenadering geselecteerd en beschreven zijn, zullen thematisch gepresenteerd worden. De thema's zijn, in tegenstelling tot de conceptuele lagenbenadering, gericht op publiekspresentatie van de objecten. Door te kiezen voor een thematische hoofdpzets van de CWK wordt zowel de wordingsgeschiedenis als het huidige karakter van de bewoning weergegeven, en nader uitgewerkt aan de hand van cultuurhistorisch waardevolle elementen. Thema's zijn verbindend element tussen geselecteerde objecten. De vijf thema's die bij de eerste selectie CWK zijn geformuleerd, worden nader uitgewerkt tot de volgende zes thema's:

Thema 1: Ondergrond

De opbouw van de ondergrond is letterlijk de basis van de wijze waarop de gemeente De Bilt is ingericht. De verschillende onderliggende natuurlijke landschappen hebben door alle eeuwen heen in hoge mate bepaald welk gebruik mensen er van maakten. Dit geldt voor het veenweidegebied en de landgoederenstrook evenzeer als voor de vestigingsplaats van prehistorische boeren en bewoners. De relatie tussen het landschap (bodem, morfologie en waterhuishouding) en archeologische waarden hangt samen met de voorkeur voor vestigingslocaties in een bepaalde periode en binnen bepaalde landschapstypen. Door landschappelijke eenheden te vertalen naar zones met een hoge, middelhoge en lage archeologische verwachting is de archeologische waarden- en verwachtingskaart vervaardigd.

Binnen de gemeente De Bilt kan op basis van de geomorfologie en bodemgesteldheid onderscheid gemaakt worden in verschillende typen landschap met een eigen karakter en ontstaansgeschiedenis. Deze hoofdlandschappen zijn weer onderverdeeld in gespecificeerde archeo-landschappelijke eenheden.¹²

Op basis van hun eigenschappen is aan ieder archeo-landschap een gespecificeerde verwachting toegekend. De volgende vier hoofdlandschappen worden onderscheiden:

- het stuwwallandschap en smeltwaterafzettingen;
- het dekzandlandschap;
- het afgedekte dekzandlandschap;
- het rivierenlandschap van de Zeiststroomgordel.

¹² RAAP rapport 2596, pg.54

Aan de verschillende archeo-landschappelijke eenheden is een archeologische verwachting toegekend: hoog, middelhoog, laag of onbekend. De verschillende verwachtingzones hebben verschillende implicaties:

- in zones met een zeer hoge of hoge archeologische verwachting wordt de hoogste dichtheid aan archeologische vindplaatsen (m.n. nederzettingsterreinen) verwacht;
- in zones met een middelhoge archeologische verwachting worden archeologische vindplaatsen verwacht, maar in een lagere dichtheid dan in de zones met een hoge archeologische verwachting;
- in zones met een lage of zeer lage archeologische verwachting wordt de kans op het voorkomen van archeologische vindplaatsen respectievelijk klein of zeer klein geacht. Wel dient opgemerkt te worden dat de aanwezigheid van archeologische resten niet kan worden uitgesloten;
- over zones met een onbekende archeologische verwachting zijn te weinig gegevens voorhanden om tot een betrouwbare archeologische verwachting te komen.

Naast de archeo-landschappelijke verwachtingszones zijn er in de gemeente vindplaatsen aanwezig waarvan de archeologische waarde feitelijk is vastgesteld: de zogenaamde AMK-terreinen. Aan deze terreinen kan een specifieke archeologische verwachting worden toegekend.

Thema 2: Ontginningen, Dijken en Weteringen

Gedurende de middeleeuwen werd de gemeente ontgonnen en geschikt gemaakt voor bewoning. De verschillen in opbouw van de bodem leidde tot drie verschillende landschappelijke zones, die elk te herkennen zijn aan hun kenmerkende ontginningstypologiën. De volgende cultuurlandschappen zijn binnen de gemeente te herkennen; de dekzanden/stuifduinen (deels bebost) in het oosten, de rivierkleiafzettingen in het zuiden en het veengebied in het westen van de gemeente.

Het cultuurlandschap van de gemeente wordt in de eerste plaats bepaald door de aanwezigheid van dijken en weteringen en een lange strokenverkaveling die hun wortels hebben in de laat-middeleeuwse ontginningen van het veengebied. Daarnaast heeft de 19de-eeuwse herbebossing van het zandgebied zijn stempel gedrukt op de inrichting en het historisch gebruik van het landschap.

Cultuurhistorische objecten:

1. Regelmatige strokenverkaveling en middeleeuws ontginningspatroon
2. Bisschopswetering
3. Hollandsche Rading: grens tussen Holland en het Sticht (Graaf Floris V weg, Vuursche Dreef, Hollandse Sloot), inclusief grenspalen
4. Biltse duinen, restant zandverstuivingen na ontbossing
5. Heidepark, restant heide na ontbossing
6. Kooijdijk met stuw en poldermolentjes (Bosman-molentjes; Kooijdijk 4, 7, 9)

Thema 3: Dorpen en Gehuchten

Met de middeleeuwse ontginningen van het veengebied hangt de kenmerkende lintbebouwing langs de ontginningsbases samen. Het andere karakteristieke kenmerk van de Biltse nederzettingsstructuur zijn de villadorpen, die eind 19de,

begin 20ste eeuw tot stand kwamen. Hierbij worden de nederzettingsstructuur en de bebouwing beschreven.

Cultuurhistorische objecten:

7. Lintbebouwing langs de dijken/weteringen: Maartensdijk, Westbroek, Achttienhoven, Groenekan, Achterwetering, Nieuwe Wetering en Hollandsche Rading
8. De Bilt – Kapelweg; drie arbeiderswoningen/eenkamerwoningen (Kapelstraat 10-14)
9. De Bilt – Dorpskerk (Dorpsstraat 70)
10. De Bilt – De Oude School (Burg. De Withstraat 31)
11. De Bilt – KNMI (Wilhelminalaan 10-12)
12. De Bilt – 'Kloosterpark', enige villapark in De Bilt
13. Bilthoven – Sanatoriumcomplex Berg en Bosch (Prof. Bronckhorstlaan 10)
14. Bilthoven – 'Vogelenzang', villapark en villaparkcomplex (Bilthoven)
15. Bilthoven – Tuindorp: ruim en groen opgezet woningbouw project
16. Bilthoven – Winkelcentrum Planetenbaan
17. Maartensdijk – gemeentehuis (Tolakkerweg 217)
18. Maartensdijk – kerk (Dorpsweg 38)
19. Maartensdijk – Boerderij 'Oud Koddestein' of 'Oostveen' (Dorpsweg 61)
20. Westbroek – kerk (Kerkdijk 12)
21. Westbroek – gemeentehuis (Kerkdijk 11)
22. Westbroek – Boerderij 'Oog in 't Schild' of 'Welgelegen' (Dr. Welfferweg 27)
23. Westbroek – Stellingmolen 'De Kraai' (Westbroekse Molenweg 26)
24. Groenekan – Molen 'Geesina' (Ruigenhoeksedijk 32)

Thema 4: (Water)wegen, Paden en Sporen

Infrastructurele objecten zijn zeer bepalend voor de ontwikkeling van het gebied. Wegen zijn van oudsher sterk structurerend in het landschap. Bebouwing kwam doorgaans tot stand aan of in de buurt van (doorgaande) wegen. In de huidige bebouwing zijn dan ook de historische verbidingsstructuren nog goed te herkennen.

Cultuurhistorische objecten:

25. Steenstraat (nu: Utrechtseweg/Dorpsstraat voorheen Steenstraat)
26. Amersfoortseweg
27. Spoorlijn Utrecht-Zwolle (1863) en het ontstaan van de villadorpen
28. Traject voormalig tramlijn (nu fietspad)
29. Soestdijkseweg met tolhuis (Soestdijkseweg Zuid 98)
30. Praamgracht met stuwen (o.a. Dorpsweg 29, 111, 141, 171, 175 Maartensdijk)
31. Biltse Grift en Biltse Sluis
32. Loswallen
33. Hoge weg of Heerweg

Thema 5: Landgoederen en Buitenplaatsen

Binnen de gemeente zijn diverse landgoederen en buitenplaatsen gelegen. Deze concentreren zich met name binnen zones: de Stichtse Lustwarande in het zuiden en de Laagte van Pijenburg in het noorden. De landgoederen zijn,

vanwege hun omvang en (historische) invloed op het landschap van groot belang voor de structuur van de gemeente.

Cultuurhistorische objecten:

34. Stichtse Lustwarande en Laagte van Pijnenburg (landgoederenzone op Utrechtse de Heuvelrug)
35. Landgoed 'Oostbroek', ensemble
36. Landgoed 'Vollenhoven', ensemble
37. Landgoed 'Houdringe', ensemble
38. Landgoed 'Eykenstein', ensemble
39. Landgoed 'Rustenhoven', ensemble
40. Landgoed 'Beerschoten', ensemble
41. Landgoed 'Sandwijck', ensemble
42. Eyckensteinselaan
43. Belastingbomen
44. Zichtlijnen (Gezichtslaan en Jacobssteeg)
45. Geriefbosjes

Thema 6: Militair Erfgoed

Dominant aspect van het Biltse cultuurlandschap vormt het militair erfgoed in de vorm van de Nieuwe Hollandse Waterlinie en de bunkercomplexen in Bilthoven.

Cultuurhistorische objecten:

46. Nieuwe Hollandse Waterlinie
47. Fort 'Voordorp'
48. Fort 'Ruigenhoek'
49. Het Werk Griftenstein
50. Bunkers Bilthoven: Complex Luftwaffe Heidepark; Complex General Kommando (Bilderdijklaan e.o.); Complex Jagtlust; Complex Beethovenlaan; Complex Gerard Doulaan

4.1.5 Aanvulling Cultuurhistorische Waardenkaart

Een eerste vervolginventarisatie in aanvulling op de Cultuurhistorische Waardenkaart levert een rijkdom aan cultuurhistorisch erfgoed op. Onderstaande selectie geeft een deel van deze rijkdom weer. Aangetekend moet worden dat het uitdrukkelijk niet de bedoeling is de suggestie te wekken dat deze selectie volledig is. Het verdient aanbeveling om een vervolginventarisatie uit te voeren voor aanvulling van de CWK. Voor deze inventarisatie dient dan gebruik gemaakt te worden van de in deze nota in paragraaf 4.1.1. opgenomen waarderingsystematiek.

Thema 1: Ondergrond

Erfgoed kan zowel in de ondergrond als in de bovengrond aanwezig zijn. Hierdoor kan ook het ondergrondse erfgoed in de CWK worden opgenomen, en andersom. De in de ABK benoemde AMK-terreinen, vindplaatsen en/of onderzoeksmeldingen (bijlagen 1 t/m 3 bij de ABK) kunnen met behulp van de waarderingsystematiek gerelateerd worden aan de reeds vastgestelde en nog aan te vullen objecten en structuren uit de CWK.

Met name voor de AMK terreinen (6 stuks) dat deze in aanmerking zouden kunnen komen om wettelijk beschermd te worden.

1. Fundamenten kasteel dr. Welfferweg.
2. AMK-terreinen

Thema 2: ontginningen, dijken en weteringen

Het cultuurlandschap van de gemeente wordt in de eerste plaats bepaald door de aanwezigheid van dijken en weteringen en een lange strokenverkaveling die hun wortels hebben in de laat-middeleeuwse ontginningen van het veengebied. Daarnaast heeft de 19de-eeuwse herbebossing van het zandgebied zijn stempel gedrukt op de inrichting en het historisch gebruik van het landschap.

Cultuurhistorische objecten:

1. Jachtpalen Beerschoten/Houtringhe
2. Grenspalen Hollandsche Rading

Thema 3: dorpen en gehuchten

Met de middeleeuwse ontginningen van het veengebied hangt de kenmerkende lintbebouwing langs de ontginningsbases samen. Het andere karakteristieke kenmerk van de Biltse nederzettingsstructuur zijn de villadorpen. Hierbij worden de nederzettingsstructuur en de bebouwing beschreven.

Cultuurhistorische objecten:

1. Achttienhoven, "het huis in de bocht"
2. Begraafplaats Groenekan
3. Begraafplaats Brandenburg

Thema 4: (water)wegen, paden en sporen

Infrastructurele objecten zijn zeer bepalend voor de ontwikkeling van het gebied en kenmerkend voor het huidige karakter: de historische wegen, waterwegen en spoorwegen.

Cultuurhistorische objecten:

1. De betonnen spoorbogen langs de lijn Utrecht – Hilversum. Inclusief station Hollandsche Rading
2. Hagen. Meidoorn- en beukenhagen: oude afrasteringen in het landschap
3. Het ontstaan van de Rijksweg A27: veranderingen in landschap en politiek

Thema 5: Landgoederen en buitenplaatsen

De landgoederen en buitenplaatsen binnen de gemeente concentreren zich binnen de Stichtse Lustwarande en de Laagte van Peijnenburg.

Cultuurhistorische objecten:

1. Van Boetzelaerpark en Moerkaert
2. Landgoed Voordaen. Huis, park en het ontstaan van het dorp Groenekan.
3. Landgoed Beukenburg.
4. Landgoed Persijn.
5. Landgoed Roveréstein.
6. Jagtlust en vroegere boerderij (incl. perenpot).

Thema 6: Militair Erfgoed

Dominant aspect van het Biltse cultuurlandschap vormt het militair erfgoed in de vorm van de Nieuwe Hollandse Waterlinie en de bunkercomplexen in Bilthoven.

4.2 Cultuurhistorie in projecten

Naast cultuurhistorie in beleidsdocumenten is cultuurhistorie ook nadrukkelijk aanwezig in concrete projecten in de gemeente De Bilt. Zo zijn binnen de gemeente De Bilt veel buitenplaatsen gelegen, die onder meer op grond van de cultuurhistorie hoog gewaardeerd worden. Tevens maakt de gemeente De Bilt onderdeel uit van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. In deze paragraaf worden zowel de Buitenplaatsen als de Nieuwe Hollandse Waterlinie nader toegelicht.

4.2.1 Landgoederen en Buitenplaatsen

De gemeente De Bilt heeft veel buitenplaatsen binnen haar grenzen. Deze concentreren zich voornamelijk in twee stroken. De strook met buitenplaatsen in het zuiden, langs de Utrechtseweg, maakt deel uit van de Stichtse Lustwarande tussen Utrecht en Amerongen. In het noorden van de gemeente ligt een aaneengesloten strook buitenplaatsen in de Laagte van Peijnenburg, tussen Maartensdijk en Soestdijk. Beide stroken bepalen voor een belangrijk deel het karakter van het landelijk gebied van de gemeente.

De buitenplaatsen vormen een schakel tussen de bossen en het agrarische gebied. De landgoederen bestaan zowel uit agrarische landerijen, bossen en tuinen die in de Engelse Landschapstijl zijn aangelegd. De economische structuur van dit oude landschap staat onder druk. De laatste jaren beëindigen steeds meer agrarische bedrijven hun activiteiten. Ook de economische positie van landgoederen ontkomt niet aan die druk.

Behoud en instandhouding buitenplaatsen

Het aanzicht van de gemeente De Bilt wordt mede bepaald door de buitenplaatsen binnen de gemeentegrenzen. Inwoners en bezoekers van de gemeente kunnen van de buitenplaatsen profiteren door het fietsen en wandelen door de uitgestrekte parken, tuinen en bossen die onderdeel zijn van de buitenplaatsen.

De eigenaren zien zich echter geconfronteerd met de hoge kosten voor de instandhouding en rendabiliteit van het goed. Herstel en onderhoud van het vaak cultuurhistorisch waardevolle ensemble van landhuis, tuin, park en overige gronden is van groot belang, maar ook zeer kostbaar. Omdat eigenaren de hoge kosten niet altijd alleen kunnen opbrengen vragen zij de overheid om bijstand, vaak in de vorm van subsidies.

Daarnaast staan de eigenaren voor de uitdaging om voldoende opbrengsten te genereren, met respect voor het verleden, nieuwe, economisch rendabele elementen toe te voegen of nieuwe activiteiten te ontplooiën. Deze nieuwe ontwikkelingen dienen ingepast te worden binnen de gemeentelijke planologische kaders. Afstemming en overleg tussen eigenaren en overheid en integrale advisering is daarbij van groot belang.

In Stand houden loont!

In 2012, het landelijk uitgeroepen 'Jaar van de historische buitenplaats', is in opdracht van de provincies Utrecht, Overijssel en Gelderland onderzoek uitgevoerd naar de economische betekenis van historische buitenplaatsen en landgoederen.¹³ In het kader van dit onderzoek is een Maatschappelijke Kosten Baten Analyse (MKBA) uitgevoerd, naar onder meer de Stichtse Lustwarande.

Uit dit onderzoek blijkt dat buitenplaatsen veel meer opleveren dan ze kosten. Vooral de baten zijn aanzienlijk; voor de Stichtse Lustwarande 598 miljoen euro over een periode van 100 jaar. Het totaalbedrag wordt voor een zeer groot deel bepaald door de baten woongenot en recreatieve beleving. De aanwezigheid van goed onderhouden groen (tuinen, parken en bossen) op de buitenplaatsen levert namelijk extra woongenot op voor omwonenden. Een mooie omgeving met goed onderhouden buitenplaatsen zorgt voor een aantrekkelijke omgeving om in te recreëren.

Uit de uitgevoerde MKBA blijkt daarnaast echter ook dat de meeste baten ten goede komen aan de bewoners van het gebied en de eigenaren nauwelijks profiteren van de opbrengsten. Dit terwijl de kosten van onderhoud en beheer van de buitenplaatsen juist voor rekening van de eigenaren komen. Zij zien zo weinig terug van hun inspanningen en investeringen. Volgens de onderzoekers legitimeert deze uitkomst een (financiële) bijstand vanuit de overheid.

De overheid kan de instandhouding van buitenplaatsen faciliteren door bij te dragen in het onderhoud of herstel, maar ook door het ondersteunen van het ondernemen zelf. Deze ondersteuning kan door middel van een vergoeding (subsidie), een laagrentende lening of een aanpassing van knellende regelgeving. Hoewel de overheid op dit moment vooral inzet op vergoeding (subsidie), blijkt uit het onderzoek dat vooral het leveren van maatwerk in regelgeving de meest kansrijke en (kosten)efficiënte strategie is. Hierbij is te denken aan het adviseren van eigenaren met de 'rompslomp' en het doolhof aan regels. Maatwerk van de regelgeving voor het ondernemen bevordert daarnaast ook de zelfredzaamheid. Een andere geschikte maatregel is een integrale beoordeling van de ontwikkeling van buitenplaatsen, ten behoeve van ondernemen. Het stimuleren van een visie op deze ontwikkeling kan hierbij behulpzaam zijn.

Jaar van de historische buitenplaats

¹³ Witteveen+Bos, E. Ruijgrok, 'Historische buitenplaatsen en landgoederen. In stand houden loont!', 2012 Deventer

Het jaar 2012 was landelijk uitgeroepen tot 'Jaar van de historische buitenplaats'. In dit kader zijn diverse projecten opgestart gericht op 'meer mensen bekend maken met de historische buitenplaatsen en aandachtvragen voor het behoud hiervan'¹⁴. Vanwege de vele buitenplaatsen binnen de gemeentegrenzen van De Bilt is in 2012 op diverse manieren aandacht besteed aan de buitenplaatsen. Zo heeft de gemeente deelgenomen aan 'De nacht van de buitenplaats', is geparticipeerd binnen het platform 'Historische Buitenplaatsen Provincie Utrecht' en zijn eerste gesprekken gevoerd tussen eigenaren en gemeente over het aanwijzen van een gemeentelijk contactpersoon voor buitenplaatsen en landgoederen.

Toekomst voor buitenplaatsen en gemeentelijke rol

De historische buitenplaatszones staan onder hoge druk, zowel door ruimtelijke ontwikkelingen in de omgeving, als door ontwikkelingen op de buitenplaatsen zelf. Het onderhoud van gebouwen, tuin, park en overige gronden is zeer kostbaar, terwijl financiële bronnen dreigen op te drogen. Het opzetten van economisch rendabele activiteiten is dan ook onvermijdelijk voor de instandhouding van de buitenplaatsen. De gemeente kan hierbij ondersteunen.

Middels het opzetten van buitenplaatsenbeleid worden de (on)mogelijkheden inzichtelijk gemaakt voor ontwikkelingen gericht op het creëren van economische dragers voor behoud van de cultuurhistorische waarden van de buitenplaatsen. Daarbij vormen de gemeentelijke (planologische en ruimtelijke) kaders en behoud van de specifieke kenmerken van de buitenplaatsen het uitgangspunt.

Ook worden in het hierboven genoemde onderzoek 'In stand houden loont!' als succesvolle strategie genoemd het leveren van maatwerk in regelgeving en aanwijzen van een gemeentelijk contactpersoon of 'buitenplaatsencoach'.

Tevens wordt aangesloten bij de landelijke discussie die in 2012 in het kader van jaar van de historische buitenplaats plaatsvond, de gemeente De Bilt heeft hieraan actief deelgenomen. De bevindingen van die discussies zijn vastgelegd in het rapport "Toekomst voor de historische buitenplaats". In dit rapport worden aanbevelingen voor die toekomst gedaan. Ook deel 2 van het rapport "Gelders Arcadië" biedt daarvoor suggesties.

4.2.2 Nieuwe Hollandse Waterlinie

Binnen de gemeentegrenzen van Gemeente De Bilt ligt een deel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie (NHW). Naast vele groepsschuilplaatsen in de gemeente, inundatiekommen en bijbehorende waterwerken, treffen we ook een aantal verdedigingswerken aan: de Forten Ruigenhoek en Voordorp en het Werk Griftenstein.

¹⁴ Website www.buitenplaatsen2012.nl

Recent is onder voorzitterschap van wethouder Rijdsdijk van de gemeente Gorinchem bestuurlijk overleg gestart inzake de planologische verankering van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Een wens vanuit het project is om de NHW juridisch-planologisch te beschermen. Eerst wordt een visie ontwikkeld, die vervolgens vertaald wordt in voorbeeldregels die de kernkwaliteiten behouden of versterken. Het project heeft betrekking op gedeelten van het grondgebied van negen gemeenten gelegen in vier provincies met op dit moment verschillende regimes met betrekking tot de bescherming van de NHW.¹⁵ Opgemerkt wordt dat "De gebiedsbescherming van het landschap als integraal onderdeel van de ruimtelijke ordening goed past in de visie op de Modernisering van de Monumentenzorg (MoMo). In plaats van toepassing van sectoraal instrumentarium voor de gebiedsbescherming (beschermde gezichten), staat MoMo een generieke inzet van instrumentarium uit de Wet ruimtelijke ordening voor waarin een integrale belangenafweging plaatsvindt, waarvan de cultuurhistorie deel uitmaakt."¹⁶

Fort Ruigenhoek

Het "Fort op de Ruigenhoeksedijk" is een rijksmonument en is in eigendom van Staatsbosbeheer. Staatsbosbeheer is momenteel aan het onderzoeken wat de (exploitatie)mogelijkheden zijn van het fort, binnen de kaders van belangen van omwonenden, natuurwaarden, gekrompen budgetten, etc. De herontwikkeling is voor Staatsbosbeheer geen doel op zich maar slechts een middel om het fort in goede staat te behouden. Staatsbosbeheer heeft daartoe een zestal exploitatiemodellen ontwikkeld.

De instandhouding van het fort heeft prioriteit boven alle andere belangen. De rol van gemeente De Bilt wordt zoveel mogelijk ingestoken als zijnde een meedenkende, toetsende en handhavende partij.

Vanuit die positie kan worden geconstateerd dat autonome ontwikkelingen en maatschappelijke trends het in 2013 tegelijkertijd noodzakelijk maken om mee te bewegen en te blijven werken aan kwaliteit en leefbaarheid.

Fort Voordorp

Fort Voordorp werd samen met de forten Ruigenhoek, Rijnauwen en Vechten in de periode 1867-1871 aangelegd in het kader van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Zij vormden een onderdeel van de tweede fortelinie rond Utrecht, gelegen op een afstand van 3500-4000 meter van de toenmalige stadsrand. Fort Voordorp was vooral gericht op de bestrijding van vijandelijke artillerie op de geaccidenteerde terreinen bij De Bilt en Zeist, evenals de verdediging van de accessen: de Voordorpsedijk, de Biltsestraatweg, de Groenekansedijk en de spoorlijn Utrecht-Amersfoort. Een belangrijke taak was verder de bescherming van de inundatiemiddelen. Door veranderde tactische inzichten is het fort kort na oplevering ingrijpend gewijzigd, onder andere de noordelijke en oostelijke walgedeelten werden gewijzigd, er werd een caponnière gebouwd en een 38 meter lange tunnel aangelegd, de kazerne werd vergroot en er werd een bomvrije munitieopslagplaats gebouwd.

¹⁵ Besluiten naar aanleiding van de B&W vergadering Gemeente Gorinchem. 22 januari 2013

¹⁶ Aanwijzingsprogramma Nieuwe Hollandse Waterlinie pg.22

Het Fort is een voorbeeld van een gebastioneerd fort met toevoegingen uit 1869-1878.

Fort Voordorp is drie keer van een militaire bezetting voorzien, tijdens de mobilisaties van 1870-1871, 1914-1918 en 1939-1940. In 1960 werd het fort opgeheven als verdedigingswerk.

Diverse onderdelen van het fort zijn opgenomen in het rijksmonumentenregister: onder andere enkele magazijnen, een fortwachterswoning en het aardwerk.

In 1990 kwam het fort in particulier bezit waarbij na 7 jaar het idee ontstond om het fort in te richten voor de zakelijke markt. Om het fort geschikt te maken voor deze nieuwe bestemming heeft er een grootschalige restauratie plaatsgevonden zodat in 2000 de oorspronkelijke vorm van het fort in ere werd hersteld.

De werken bij Griftenstein¹⁷

De tankgracht bij Het Werk Griftenstein is een voorbeeld van een ter verdediging tegen aanvalswagens en/of tanks aangelegde (anti)tankgracht, die deel uitmaakte van een lange hindernis. Aan weerszijden van de Biltsestraatweg werden schansen gegraven, 200 meter breed aan de noordkant en 350 meter aan de zuidzijde; zij droegen het karakter van veldversterking. Deze kreeg de naam 'Het Werk Griftenstein' naar de villa die daar gestaan heeft en afgebroken is. In 1915 werd een betonnen granaatvrije schuilplaats gebouwd voor 20 man en in 1917 volgde nog aan iedere kant een betonnen mitrailleurkazemat voor twee machinegeweren.

Hoofdzakelijk bestond de linie dus uit loopgraven met wallen ervoor. Van hieruit kon men dan met de lichte wapens weinig uitrichten. Vanaf 1935 werd de verouderde verdediging verbeterd. Er werden direct achter de bestaande zigzagloopgraven 17 piramidevormige groepsschuilplaatsen gebouwd, vijf in het noordelijke gedeelte, twaalf aan de zuidkant, voor groepen van 10 tot 12 man. Eind 1939 werden er nog drie gevechtsschuilplaatsen bij gebouwd en enkele tientallen meters vóór de versterking werd aan weerszijden van de weg een tankgracht gegraven. Op de weg zelf was een tankversperring aangebracht. Deze bestond uit diepe gaten in de grond, die afgesloten konden worden met een deksel, maar indien nodig werden hier stalen balken in geplaatst.

In een samenwerking tussen de gemeente De Bilt, Dienst Landelijk Gebied (DLG), Stichting Utrechts Landschap, de Provincie Utrecht en Bestuur Regio Utrecht (BRU) worden de Werken bij Griftenstein Noord voor het publiek toegankelijk gemaakt. Dit gebeurt in het kader van het verbeteren van de zichtbaarheid van de Nieuwe Hollandse Waterlinie.

Uit het voorgaande is te concluderen dat er al aanzienlijke ontwikkelingen gaande zijn ten aanzien van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Overheden, eigenaren en stakeholders zijn actief om de Nieuwe Hollandse Waterlinie

¹⁷ Brugman 2004; Monumentenregister RCE, nr. 531105

(steviger) op de kaart te zetten. Hoofdstuk 6 van deze nota benoemt de concrete acties die de gemeente hierin onderneemt.

5 Erfgoed en Samenleving

In hoofdstuk 4 is aangegeven hoe de gemeente De Bilt om wenst te gaan met het binnen haar grenzen gelegen cultureel erfgoed. Voorliggend hoofdstuk zal ingaan op de vraag hoe de gemeente haar erfgoed met, voor en door haar burgers en bezoekers beleefbaar kan maken. In de aanloop naar deze nota heeft een expertmeeting (verslag in bijlage) plaatsgevonden om de mogelijkheden van de verbetering van de beleefbaarheid van het Biltse cultureel erfgoed te verkennen. De concrete uitvoering komt in hoofdstuk 6 aan de orde.

5.1 Communicatie & Presentatie

Kennisoverdracht en communicatie zijn manieren om uitvoering te geven aan de ambitie om de identiteit en eigenheid van onze gemeente te behouden en te versterken. Door bewoners te vertellen wat er zo eigen is aan hun woonplaats en hun buurt laten we ze trots zijn op hun dorp en wijk, dit kan vervolgens worden doorgegeven aan toekomstige generaties zodat ook die het belang van erfgoed gaan zien.

Ook onze toeristen geven wij graag meer informatie over de gemeente en de cultuurhistorische objecten die zij op straat zien. Toeristen zijn vaak op zoek naar de mooie historische plekken in De Bilt.

Geïnspireerd door de Cultuurhistorische Waardenkaart (1e concept) heeft de Gemeenteraad op 27 oktober 2011 raadsbreed ingestemd met een motie om de CWK in boekvorm uit te geven. Het besluit komt voort uit de wens om de rijkdom aan cultuurhistorische waarden in de gemeente breed en goed toegankelijk te maken. Vanuit die wens is de suggestie geopperd om dit in de vorm van een boek met CD-ROM te doen¹⁸.

De kosten voor een uitgave in boekvorm zijn niet te onderschatten. Ook is er over de (cultuurhistorische) geschiedenis van de gemeente De Bilt al veel in boekvorm beschreven. In deze Nota Erfgoedbeleid is dan ook naar een alternatief gezocht. Enerzijds omwille van de financiën, anderzijds om te proberen een breder (jonger) publiek te bereiken. Door nieuwe vormen van kennisverspreiding in te zetten kunnen geïnteresseerden ofwel vanuit de luie stoel of 'in het veld' de Biltse cultuurhistorie beleven.

¹⁸ De kosten zullen, volgens een ruwe schatting, enkele tienduizenden euro's bedragen, waarbij een bedrag van rond de € 25.000,-- niet irreëel lijkt. Zie ook bijvoorbeeld http://www.achterhoeknieuwsberkelland.nl/plaatsnamen/borculo/boek_cultuurhistorie_berkelland_34282198.html

De (gedetailleerde) informatie van de eerste selectie van de CWK is inmiddels voor iedereen eenvoudig en gratis op de website van de gemeente beschikbaar gesteld. Nieuwe kennis en vondsten kunnen op deze wijze gemakkelijk worden toegevoegd.

Communicatie en visualisatie van zichtbaar en niet-zichtbaar erfgoed zijn belangrijke speerpunten om de erfgoedambities waar te kunnen maken. Er zijn verschillende mogelijkheden om dit te realiseren. Zo bestaan er de volgende opties:

Eenvoudige website

De informatie uit de CWK kan op een digitale kaart geplaatst worden die via de gemeentewebsite oproepbaar is. De gemeente Amersfoort en Woudenberg zijn daarvan voorbeelden¹⁹. De gebruiker kan met smartphone e.d. direct ter plaatse én vanuit huis informatie over de objecten oproepen.

Ter aanvulling kunnen QR codes gebruikt worden, dit is inmiddels algemeen gebruik in tijdschriften, op bushaltes, op visitekaartjes etc. Er kunnen op historische gebouwen en historische locaties plakaten met QR-codes geplaatst worden die verwijzen naar de website.

Door een recreatieve toeristische pagina aan de gemeentelijke website te koppelen kunnen er eenvoudig veel mensen bereikt worden. De coördinatie en het onderhoud van dit initiatief ligt bij de gemeente. De vulling komt grotendeels uit de gemeenschap. Er kan ook op een andere creatieve manier naar zichtbaarheid gezocht worden. Zo behoort een fiets-/ wandeltocht langs (een selectie van) de 50 Biltse Monumenten tot de mogelijkheden. Natuurlijk kunnen inwoners zelf routes aanleveren bij de gemeente. Deze routes worden vervolgens via de gemeentelijke website gepubliceerd.

Interactieve Website

Ook een interactieve website is een veelgebruikt medium. Onder de noemer "Het geheugen van..." bouwen veel buurten en dorpen een interactieve website waaraan iedereen zijn/haar eigen verhalen en foto's kan toevoegen.²⁰ In de gemeente De Bilt zijn al diverse initiatieven ontplooid die hier prima op aan lijken te kunnen sluiten, zoals <http://www.dorpspleingroenekan.nl/> en <http://beleefdebilt.nl/>. Dit zijn echter initiatieven die los van de gemeente bestaan. Er is wel een integratie mogelijk.

ErfgoedApp

Een kans om erfgoed onder de aandacht te brengen op een moderne manier is het ontwikkelen van een Erfgoed App. In een dergelijke App kunnen de objecten uit de CWK met omschrijving aan een kaart van de gemeente gekoppeld worden. Al dan niet met vermelding van horecagelegenheden en pleisterplaatsen, natuurgebieden en natuurlijk wandelpaden en fietspaden of routes. Het voordeel van een App is dat deze gekoppeld zijn aan mobiele

¹⁹ Zie www.amersfoortopdekaart.nl en www.woudenbergopdekaart.nl

²⁰ Een willekeurig voorbeeld: <http://www.geheugenvanwest.nl/2890/nl/hoofddorppleinbuurt>

apparaten. Mensen kunnen de App onderweg raadplegen en ter plekke bepalen wat de moeite van het bezichtigen waard is. Het ontwikkelen van een ErfgoedApp is een goed alternatief voor het zichtbaar maken van het cultuurhistorisch erfgoed in de gemeente.

5.2 Participatie en Co-creatie

Het samen met betrokken burgers en andere geïnteresseerden vormgeven aan en verder uitbouwen van het gemeentelijk erfgoedbeleid gebeurt op de volgende wijzen:

Maatschappelijke betrokkenheid

De economische situatie is momenteel niet rooskleurig. Dit heeft zijn weerslag op een veelheid aan factoren. Een van de nadelige gevolgen is de toenemende werkloosheid, dit heeft een dubbel negatief effect omdat de ww-uitkeringen voor een deel ten laste van de gemeentelijke begroting gaan. De gemeente is inmiddels op een aantal terreinen bezig maatschappelijke meerwaarde te creëren door ww'ers meer te betrekken bij activiteiten. Met dit in het achterhoofd bestaan er goede mogelijkheden om convenanten op te stellen met eigenaren van landgoederen en cultuurhistorische objecten. In dergelijke convenanten kunnen partijen afspraken formuleren om door de inzet van vrijwilligers het beheer en onderhoud van cultuurhistorische objecten mogelijk te maken tegen lagere kosten.

Vrienden en vrijwilligers

In de gemeente zijn diverse groepen vrijwilligers actief op het gebied van cultuurhistorische erfgoed. Zo zorgt de werkgroep Sandwijck voor de instandhouding van dat landgoed, is voor landgoed Eijckenstein onlangs een vriendenvereniging opgericht en draait Molen Geesina dankzij een vrijwilligersploeg. Het opzetten van meer vriendengroepen wordt verder gestimuleerd.

De Vriendenverenigingen in de gemeente kunnen een platform vinden door het oprichten van een 'vriendenforum'. Doel is om groepen die zich inzetten op het gebied van (behoud van) cultuurhistorisch e erfgoed te stimuleren, nauwer te laten samenwerken, en in gezamenlijkheid fondsen te creëren waaruit de aangesloten verenigingen kunnen putten.

Vergroting van het aantal vrijwilligers kan misschien ook gevonden worden in een stimuleringsprogramma voor bv. uitkeringsgerechtigden, werklozen en anderen die niet aan de zijlijn willen blijven staan. Onderzocht wordt of en hoe binnen de bestuurlijke portefeuilles hier mogelijkheden voor gevonden kunnen worden.

De gemeente De Bilt vervult een belangrijke rol voor de recreatie van de stad Utrecht. Die bezoekers voelen zich bij het gebied betrokken. Sommigen van deze bezoekers zullen bereid zijn zich actief in te zetten voor het gebied.

Crowdsourcing

Met het inrichten van een interactieve website "www.hetgeheugenvandebilt.nl" kan de geschiedenis van de gemeente gevuld worden met de persoonlijke verhalen en foto's van (oud-) bewoners. In veel Nederlandse gemeenten is of wordt een website "Het Geheugen van" op die manier met succes ingericht en onderhouden.

Bewoners zijn vaak trots op hun omgeving. Soms leidt dat tot initiatieven om die omgeving ruimer onder de aandacht te brengen. Een opvallend plaatselijk initiatief is dat van de stichting Skrivan. Deze stichting verzorgt projecten op cultureel gebied, met name gericht op schrijven, lezen, geschiedenis, oral history, cultureel erfgoed en lokale leefbaarheid.

Een ruime doelstelling die aan de wortel ligt van het project De Bilt schrijft. Dit project bestaat uit drie onderdelen:

- *Een inmiddels succesvol boek waarin verhalen uit alle zes dorpen zijn gebundeld.*
- *Een serie audiotours voor de verschillende kernen van de gemeente, waarvan er inmiddels al drie operationeel zijn. Het is een prachtige telefonische gids om de gemeente te bezoeken of om er nader kennis mee te maken.*
- *Een educatief project voor kinderen uit de bovenbouw van de basisschool.*

Door dit initiatief is de culturele rijkdom van de zes dorpen in een helder licht komen te staan. Het educatief project is gericht op het besef van de eigen oorsprong. Het boek communiceert en werkt vooral bindend binnen de gemeenschap. Zie ook www.debiltschrijft.nl De audiotour werkt daarentegen zowel naar de eigen bevolking (dat wist ik niet over mijn eigen dorp), als voor de toerist die de gemeente bezoekt. Informatie over de audiotour is te vinden op www.beleefdebilt.nl

Open Monumentendag

Voor de gemeente is de jaarlijkse Open Monumentendag een middel om de bevolking bij het erfgoed te betrekken. De plaatselijke historische verenigingen maken deel uit van het organisatiecomité. De monumentendagen trekken veel publiek.

5.3 Educatie

Erfgoededucatie, zowel voor het onderwijs als voor volwassenen, kan pas op termijn gerichtere aandacht krijgen.

Er zijn vele en goede voorbeelden van speciaal voor het onderwijs ontwikkelde programma's die ingezet zouden kunnen worden, zoals bv. een project als 'wat betekent de naam van de straat waarin je woont?'. Dergelijke programma's en projecten vragen veelal een niet geringe (tijds-)investering en intensieve begeleiding. In de huidige economische situatie wordt het initiatief bij de onderwijsinstellingen zelf gelaten.

De bestaande scholendag voor de bovenbouw van de basisscholen in het kader van de Open Monumentendag blijft gehandhaafd.

In het volgende hoofdstuk komt de concrete uitvoering aan de orde.

6 Uitvoering

Dit hoofdstuk beschrijft de acties die ondernomen moeten worden om de Nota Erfgoedbeleid uit te voeren. Dit is aan de hand van de in hoofdstuk 2 benoemde doelen weergegeven. Er is ook nog een aantal algemene acties opgenomen.

Om cultureel erfgoed meteen (nog) vollediger op de kaart te zetten in de gemeente De Bilt zouden idealiter alle acties direct uitgevoerd moeten worden. Deze Nota Erfgoedbeleid is echter opgesteld voor de komende 8 jaar. Ook is de gemeente voor een groot aantal uitvoeringsacties afhankelijk van derden. In dit licht bezien is het dan ook niet verwonderlijk dat niet alle uitvoeringsacties direct gerealiseerd kunnen worden. Ook gezien de economische situatie moeten we keuzes maken. Er moet gezocht worden naar een goede verhouding tussen wensen en realiteitszin. De uitvoering van deze nota zal dan ook een gefaseerde aanpak kennen.

De acties die direct realiseerbaar zijn, zogenaamde 'korte termijnacties' zijn in paragraaf 6.1 benoemd.

6.1 Uitvoering korte termijn

- a) Evalueer de werking van de Nota Erfgoedbeleid en actualiseer het uitvoeringsbesluit twee jaar na inwerkingtreding.**
- b) Maak bij bestemmingsplanherzieningen en nieuwe ruimtelijke plannen de afweging of verbreding van gebruiksmogelijkheden t.b.v. behoud door ontwikkeling mogelijk is.**

Kleine ruimtelijke veranderingen zullen mogelijk gemaakt worden doordat de gemeente zich welwillend zal opstellen om principebesluiten te nemen over de verbreding van (exploitatie)mogelijkheden van cultuurhistorisch erfgoed. Vervolgens kunnen deze aanpassingen meegenomen worden als onderdeel van een zogenaamd veegplan. Dit is een bestemmingsplan dat jaarlijks of halfjaarlijks (al gelang de behoefte) in procedure wordt gebracht. Ook dat vergt afstemming op de aanwezige belangen, waaronder uitdrukkelijk de cultuurhistorische component. Het veegplan is een betrekkelijk nieuw ruimtelijk instrument. In de praktijk zal hiermee nog de nodige ervaring opgedaan moeten worden.

- c) Neem cultuurhistorisch erfgoed mee in nieuwe planologische procedures.**

De Nota Erfgoedbeleid en de onderleggers worden meegenomen in het planproces. Zo vindt er een integrale afweging plaats van alle belangen, inclusief de belangen van het cultuurhistorisch erfgoed, die effect hebben op de kwaliteit van de ruimte.

d) Bij nieuwe ruimtelijke plannen wordt de Nota Erfgoedbeleid gevolgd.

Bij het maken van nieuwe ruimtelijke plannen wordt de Nota Erfgoed én de onderleggers meegenomen. Zo zullen de beleidslijnen uit de Archeologische Beleidskaart aangeven welk regime er geldt wanneer er versterking van de bodem wordt voorzien.

e) Zet specifiek in op de Nieuwe Hollandse Waterlinie en de Landgoederen en Buitenplaatsen als kenmerkende cultuurhistorische dragers én toeristische en recreatieve trekpleister voor de gemeente De Bilt.

De gemeente maakt één contactpersoon gesprekspartner voor de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Zo wordt momenteel gewerkt aan de uitvoering van project 'de Werken van Griftenstein'. De werken worden zichtbaar en toegankelijk gemaakt. Naar verwachting wordt dit voor eind 2013 voltooid.

Voor fort Ruigenhoek onderzoekt de gemeente in samenhang met het recreatiegebied Noorderpark de exploitatiemogelijkheden om het fort zo goed mogelijk te behouden en toegankelijk te maken.

Middels het opzetten van buitenplaatsenbeleid zijn de (on)mogelijkheden voor ontwikkelen van nieuwe activiteiten binnen de gemeentelijke (planologische) kaders inzichtelijk te maken. Ook wordt in dit kader gedacht aan het instellen van een gemeentelijke contactpersoon die als schakel tussen gemeente en eigenaren/markt fungeert bij de doorgaans complexe problematiek.

De Nieuwe Hollandse Waterlinie en de Landgoederen en Buitenplaatsen komen terug in gemeentelijk beleid t.a.v. toerisme, recreatie, economie en vitaal platteland. De aanstaande Nota Vitaal Platteland speelt hierin een centrale rol.

f) Nagaan of de "Erfgoedverordening De Bilt 2010" en de "Subsidieverordening Monumenten" actualisatie behoeven.

Na vaststelling van de Archeologische Beleidsadvieskaart en de Nota Erfgoedbeleid door de gemeenteraad worden de Erfgoedverordening 2010 en de Subsidieverordening Monumenten in lijn gebracht met het nieuwe erfgoedbeleid.

g) De Open Monumentendag actief gebruiken om de zichtbaarheid van Biltse monumenten bij het publiek te vergroten.

De gemeente treedt met het Comité Open Monumentendag in overleg om manieren te vinden om meer publiek naar de Open Monumentendag te trekken.

h) Onderzoek alternatieven voor verschijning van de CWK in boekvorm, rekening houdend met de beoogde doelgroep en het totale kostenaspect

Zoals deels in hoofdstuk 5 is gedaan worden de mogelijkheden en de kansen voor het realiseren van een ErfgoedApp verder verkend. Belangrijk onderdeel is de haalbaarheid/financiering. Hiervoor zullen verschillende stakeholders uit de gemeente benaderd worden.

6.2 Uitvoering Lange Termijn

In deze paragraaf worden uitvoeringsacties beschreven waarvoor momenteel geen budget en/of capaciteit beschikbaar is. Deze acties kunnen in een later stadium, op de langere termijn, wellicht wel gerealiseerd worden. Omdat de Nota Erfgoedbeleid een meerjarig karakter heeft is ervoor gekozen deze acties wel op te nemen.

a) Meedenken over het op creatieve manieren omgaan met de exploitatie van cultuurhistorisch erfgoed.

b) Actualiseren van de CWK en de Gemeentelijke Monumentenlijst voor een goed en zo volledig mogelijk inzicht in het totaal van alle culturele erfgoedwaarden. Vul, naast al uitgevoerde inventarisaties, ontbrekende gegevens aan.

c) Een kansenkaart opstellen van binnenkort leegkomende gebouwen en tijdig nadenken over de herbestemming er van.

d) Het mogelijk oprichten van een 'Vriendenforum' t.b.v. het oprichten van 'Vrienden-van-verenigingen'.

e) In het Forum wordt gezamenlijk tot de inrichting van een website: 'hetgeheugenvandebilt.nl' gekomen.

- f) Eenduidige bebording met informatie over cultuurhistorische objecten.**
- g) Resultaten uit CWK en ABK-onderzoeken worden bekend gemaakt via de gemeentelijke website.**
- h) De gemeente bevordert initiatieven van burgers inzake cultuurhistorisch erfgoed.**
- i) Mogelijkheden onderzoeken om vrijwilligers actief te betrekken bij erfgoed.**
- j) Mogelijkheden van een convenant tussen eigenaren, de gemeente en andere organisaties over de inzet van vrijwilligers om zo bij te dragen aan het beheer en behoud van het gemeentelijke erfgoed onderzoeken.**

7 Financiën

7.1 Bestaande regelingen

7.1.1 Subsidieregeling voor gemeentelijke monumenten

Volgens de huidige subsidieregeling kunnen eigenaren van gemeentelijke monumenten binnen de gemeente in aanmerking komen voor een gemeentelijke subsidie. Hiervoor is jaarlijks een bedrag beschikbaar voor het verlenen van subsidies voor het onderhouden of restaureren van gemeentelijke monumenten. Deze subsidie kan op aanvraag worden toegekend zolang het budget toereikend is.

De subsidie voor restauratie bedraagt maximaal 50% van de door het college subsidiabel verklaarde kosten, tot een maximaal bedrag van €5.000,- . De subsidie voor onderhoud bedraagt eveneens maximaal 50% van de subsidiabele kosten, echter met een maximum van €2.500,-.

De regeling behoeft bijstelling en aanscherping. Daarbij zal de doelmatigheid en effectiviteit aandacht behoeven. Ook moet duidelijker worden welk onderscheid gemaakt wordt tussen het begrip 'restauratie' en 'renovatie', hoe ontvangers verantwoording afleggen, en hoe het moment van aanvraag en het (maximaal aantal) aanvragen geregeld is.

Nu er een nieuwe Nota Erfgoedbeleid is opgesteld moet de subsidieregeling hiermee in lijn worden gebracht.

7.1.2 Overgedragen WAMZ-budgetten door het rijk

Bij de invoering van de wet op de Archeologische Monumentenzorg (WAMZ) in 2007 zijn door het rijk middelen ter compensatie van de bestuurslasten overgedragen.

7.2 Uitvoeringsbudget

Aan de uitvoering van een groot aantal acties uit de Nota Erfgoedbeleid is geen geld gekoppeld. Zo kan het waarborgen van cultuurhistorisch erfgoed tegen minimale kosten in de lopende trajecten van bestemmingsplannen en andere ruimtelijke plannen worden meegenomen.

De uitvoering van de Nota Erfgoedbeleid zal naast het borgen in ruimtelijke plannen vooral het karakter hebben van regisseren en faciliteren. Er zijn momenteel geen middelen om financiële verplichtingen aan te gaan.

8 Geraadpleegde bronnen

8.1 Literatuur

Bergh, S. van den (red.), "Berkelland beschreven. Cultuurhistorische gebiedsbeschrijving", Gemeente Berkelland/Gelders Genootschap, december 2012

Brond en partners, "Landschapsontwikkelingsplan Kromme Rijngebied +", Culemborg 2009

Gemeente De Bilt, "Een ouverture voor cultuur. Cultuurnota 2009-2013", mei 2009

Gemeente De Bilt, "ToekomstBilt 2030. Het Bits Manifest", november 2009

Gemeente De Bilt, "Structuurvisie 2030. Behoud door ontwikkeling"

Gemeente Goedereede, "Nota Cultuurhistorie 2012".

Gemeente Nijmegen, "Nota Cultureel Erfgoed", Nijmegen 2013.

Gemeente Rheden, "Levend Verleden. Erfgoednota Rheden 2012 – 2016".

Gemeente Voorschoten, "Nota Erfgoed – Agenda 2010 – 2015".

Gelders Genootschap, " Gelders Arcadië – Kansen voor Gelders Arcadië", Stichting Matrijs, Utrecht 2011

Janssen, J., Prof.dr.ir., "De toekomst van het verleden. Ruimtelijke ordening en erfgoedzorg na Belvédère", Inaugurale rede bij de aanvaarding van het ambt van buitengewoon hoogleraar in Ruimtelijke Planning en Cultuurhistorie aan Wageningen University op 1 november 2012.

Man, M. de, en E.Schuler, "De collectie De Bilt en de haalbaarheid van een publieksgerichte presentatie", concept, december 2012.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, "Beleidsbrief MoMo; Modernisering Monumentenzorg", Den Haag, november 2009.

Provincie Utrecht, "Cultuur van U. Cultuurnota 2012 – 2015", juli 2012

Provincie Utrecht, "Provinciale Ruimtelijke Structuurvisie 2013 – 2028", Utrecht februari 2013

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2013, "Cultuurhistorisch onderzoek in de vormgeving van de ruimtelijke ordening; *Aanwijzingen en aanbevelingen*"

Schoot, T.H.H.A. van der (eindredactie), "Cultureel erfgoed en ruimte. Gebieds- en ontwikkelingsgerichte erfgoedzorg in de ruimtelijke ordening", Amsterdam 2011

Toekomst voor de historische buitenplaats, Bevindingen uit het jaar van de Historische Buitenplaats; Stichting Themajaar Historische Buitenplaatsen 2012; Heemstede 2012

Visser, C.A., e.a., 'Cultuurhistorische Waardenkaart gemeente De Bilt (eerste selectie)', Amersfoort 2011.

Wink, K., J. Sprangers, W.B. Verschoof en S. van der Veen, "Archeologische (verwachtings)waarden- en beleidsadvieskaart van de gemeente De Bilt", definitief concept versie 2, 3 juni 2013

8.2 Websites

www.buitenplaatsen2012.nl
www.debilt.nl
www.nijmegen.nl
www.cultureelerfgoed.nl
www.provincie-utrecht.nl
www.herbestemming.nu
www.wikipedia.nl
www.beleefdebilt.nl

8.3 Personen

Bij het schrijven van deze nota werden wij geholpen door bijdragen van de deelnemers aan een "Expert meeting". Deze bijeenkomst vond plaats op 6 juni 2013. In alfabetische volgorde waren de volgende personen aanwezig:

Mevrouw B. van den Bosch	Historische Vereniging Maartensdijk
Mevrouw G. van Eick	Historische Kring d'Oude School
De heer S. Hagens	Historische Kring d'Oude School
Mevrouw A. Heering	Landschap Erfgoed Utrecht
De heer P. van Puyenbroek	Vereniging Vrienden van de Biltse Duinen
Mevrouw M. Schets	IVN

9 Bijlagen

9.1 De volledige Waarderingsystematiek

waarderingsystematiek en criteria cultuurhistorisch erfgoed De Bilt					
	SYSTEMATIEK	WAARDEN		CRITERIA *	
1. Het object / de structuur in de tijd					
1.1	ontstaansfase	1.1.1. bouwstijl	1.1.1.1. hoofdvorm		
			1.1.1.2. type		
			1.1.1.3. architectonische indeling		
			1.1.1.4. bepaal de bouwstijl of -trant		
			1.1.1.5. functie		
			1.1.1.6. name genoemde) architect en/of		
			1.1.1.7. kenmerkend voor specifieke architect		
			1.1.1.8. constructie		
			1.1.1.9. voorbeeld van kenmerkende stijl (bv. baksteenexpressionisme)		
			1.1.1.10. evidente mijlpaal in de ontwikkeling van		
			1.1.1.11. essentieel toonbeeld van		
			1.1.1.12. vergelijkbare monumentale waarde als top 100 1940-1958		
		1.1.2. sociale/ontwikkelings geschiedenis	1.1.2.1. /ontwikkelingsgeschiedenis		
			1.1.2.2. bouwgeschiedenis van het dorp/de wijk		
			1.1.2.3. tuingeschiedenis en/of groenaanleg		
1.2	huidige situatie	1.2.1. Bouwtechnisch/bouwkundig	1.2.1.1. proporties		
			1.2.1.2. indeling		
			1.2.1.3. formaat		
			1.2.1.4. omvang		
		1.2.2. Interieur			
		1.2.3. zichtbaarheid/herkenbaarheid	1.2.3.1. kwaliteit van de detaillering		
		1.2.4. samenhang	1.2.4.1. situering		
			1.2.4.2. ligging		
		1.2.5. functie	1.2.5.1. nog oorspronkelijke functie		
			1.2.5.2. vanwege de (huidige) functie		
		1.2.6. zeldzaamheid	1.2.6.1. geeft nog de oorspronkelijke indruk		
		1.2.7. uniciteit			
		1.2.8. fysieke kwaliteit	1.2.8.1. gaafheid	1.2.8.1.1. aanwezigheid sporen	
				1.2.8.1.2. gaafheid sporen	
				1.2.8.1.3. ruimtelijke gaafheid	
				1.2.8.1.4. stratigrafie intact	
				1.2.8.1.5. mobilia in situ	
				1.2.8.1.6. ruimtelijke relatie tussen mobilia onderling	
				1.2.8.1.7. ruimtelijke relatie tussen mobilia en sporen	
				1.2.8.1.8. aanwezigheid antropogeen biochemisch residu	
				1.2.8.1.9. stabiliteit van de natuurlijke omgeving	
			1.2.8.2. conservering	1.2.8.2.1. conservering van de artefacten	
				1.2.8.2.2. conservering organisch materiaal	
1.3	toekomstige situatie	1.3.1. behoudsperspectief	1.3.1.1. technisch		
			1.3.1.2. functioneel		
2 Het object / de structuur in de ruimte					
		2.1. samenhang en context	2.1.1. situering in landschap en/of t.o.v. landschapselementen		
			2.1.2. gegroeide structuur		
			2.1.3. relatie met omliggende bebouwing		
			2.1.4. onmisbare aanvulling op de beschermd monumenten		
		2.2. historisch-geografische betekenis	2.2.1. representativiteit		
		2.3. stedenbouwkundige kwaliteit	2.3.1. positieve invloed op kwaliteit ruimtelijk omgeving		

3. Het object / de structuur in de gemeenschap							
3.1	maatschappelijk	3.1.1	herinneringswaarde	3.1.1.1	verbonden met feitelijke hist.gebeurtenis		
				3.1.1.2	associatie met toegeschreven kwaliteit of betekenis		
				3.1.1.3	speelt een rol in de beeldvorming		
		3.1.2	belevingswaarde	3.1.2.1	betekenis	3.1.2.1.1	typerend
				3.1.2.2	gaafheid		
				3.1.2.3	beeldbepalend	3.1.2.3.1	markant
		3.1.3	schoonheid			3.1.2.3.2	zichtbaarheid vanaf maaiveld
						3.1.2.3.3	vorm en structuur
						3.1.2.3.4	relatie met omgeving
		3.1.4	toekomstwaarde	3.1.4.1	sociaal-culturele betekenis		
				3.1.4.2	zeldzaamheid		
				3.1.4.3	beeldbepalend		
3.2	wetenschappelijk	3.2.1	(inter)nationale betekenis	3.2.1.1	uniciteit		
				3.2.1.2	historisch belang	3.2.1.2.1	provinciale grensgeschiedenis
				3.2.1.3	architectonische betekenis		
		3.2.2	zeldzaamheid			3.2.2.1	vergelijkbare vindplaatsen, zelfde periode, zelfde archeoregio, aanwezigheid vastgesteld
						3.2.2.2	idem, op basis van recente en specifieke verwachting
		3.2.3	informatiewaarde			3.2.3.1	onderzoek, recent, systematisch, binnen zelfde archeoregio
						3.2.3.2	idem, zelfde archeologische periode
						3.2.3.3	past binnen onderzoeksprogramma universiteit/RCE
		3.2.4	ensemblewaarde			3.2.4.1	synchrone context
						3.2.4.2	diachrone context
						3.2.4.3	landschappelijke context
						3.2.4.4	contemporaine sedimenten in directe omgeving
		3.2.5	representativiteit			3.2.5.1	kenmerkend voor bepaald gebied/periode
						3.2.5.2	aantal vergelijkbare vindplaatsen zelfde periode zelfde archeoregio aanwezigheid vastgesteld en behoud gegarandeerd
						3.2.5.3	idem, op basis van specifieke verwachting
*	IN DE ARCHEOLOGIE WORDT HET WOORD 'PARAMETERS' GEBRUIKT						

9.2 Rijks, Provinciaal en Gemeentelijk beleid tav Erfgoed

9.2.1 Rijksniveau

Sinds de Wet op de Archeologische Monumentenzorg (Wamz) in 2007, waarmee de Monumentenwet 1988 en enkele andere wetten, namelijk de Ontgrondingswet, de Woningwet, de wet Milieubeheer en het Besluit Ruimtelijke ordening, werden gewijzigd en sinds het opnieuw gewijzigde Besluit Ruimtelijke Ordening per 1 januari 2012 heeft elke gemeente de verplichting om bij het opstellen van bestemmingsplannen zowel archeologische waarden als cultuurhistorische waarden te inventariseren en daaraan conclusies te verbinden die in het bestemmingsplan verankerd worden.

De Wet op de Archeologische Monumentenzorg vormt de uitwerking van het Verdrag van Valetta, een verdrag dat in 1992 werd ondertekend door de lidstaten van de Raad van Europa.

Uitgangspunt van het verdrag is dat het archeologische erfgoed integrale bescherming nodig heeft en krijgt. Dit is gevat in drie principes:

- Streven naar behoud *in situ* van archeologische waarden. De bodem is de beste garantie voor een goede conservering van archeologische resten;
- Tijdig rekening houden in de ruimtelijke ordening met de mogelijkheid of aanwezigheid van archeologische waarden, zodat er nog ruimte is voor archeologievriendelijke alternatieven;
- De verstoorder betaalt voor het doen van opgravingen en het documenteren van archeologische waarden, wanneer behoud *in situ* niet mogelijk is.

Andere belangrijke bepalingen uit het Verdrag zijn:

- * Communicatie met het publiek;
- * Uitwisseling van kennis en archeologieskundigen tussen de landen.

Het Besluit Ruimtelijke Ordening (Bro) van 1 januari 2012 is een gevolg van de Modernisering Monumentenzorg (MoMo), waar sinds 2009 een aantal veranderingen doorgevoerd werden in de monumentenzorg, namelijk het stimuleren en ondersteunen van gebiedsgericht werken, het belang van cultuurhistorie laten meewegen in de ruimtelijke ordening, het formuleren van een visie op erfgoed en het verminderen van de administratieve lastendruk. Bij de uitwerking van de MoMo heeft de minister zich op drie pijlers gericht: Pijler 1: het meewegen van cultuurhistorische belangen in de ruimtelijke ordening. De nadruk ligt hierbij niet langer op het object-, maar vooral het gebiedsniveau;

Pijler 2: het vereenvoudigen en krachtiger maken van regelgeving;

Pijler 3: zorgen dat herbestemmingen eenvoudiger kunnen plaatsvinden.

9.2.1 Provinciaal Niveau

In de Provinciale Ruimtelijke Structuurvisie (PRS) beschrijft de Provincie Utrecht het ruimtelijk beleid voor de periode tot 2028. Deze periode sluit aan bij de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte van het Rijk. De Provincie geeft aan welke doelstellingen zij van provinciaal belang acht, welk beleid bij deze doelstellingen hoort én hoe zij uitvoering geeft aan dit beleid. Deels geeft zij uitvoering aan het beleid via de Provinciale Ruimtelijke Verordening (PRV) welke tegelijk met de PRS is opgesteld.

De Provinciale Ruimtelijke Structuurvisie 2013-2028 is op 4 februari 2013 vastgesteld door Provinciale Staten van Utrecht. Dit ruimtelijke beleid van de provincie heeft als uitgangspunt: lokaal wat kan, regionaal wat moet.

Gemeenten krijgen hierdoor meer ruimte om, binnen gestelde kaders, zelf beslissingen te nemen. Ruimtelijke kwaliteit staat hierbij voorop.

De Provincie kiest voor een strategie van enerzijds het veiligstellen van cultuurhistorische waarden en anderzijds het sturen van ruimtelijke ontwikkelingen vanuit de samenhangende cultuurhistorische kwaliteiten ter plaatse. Daarbij is 'behoud door ontwikkeling' het uitgangspunt.

De Cultuurhistorische Hoofdstructuur (CHS) vormt de basis van dit beleid. Voor het borgen van het gehele palet aan cultuurhistorische waarden binnen de CHS maakt de Provincie gebruik van het overleg met gemeenten. Hierin zal zij zich vooral richten op gemeentelijke plannen voor grootschalige ruimtelijke ontwikkelingen.

Binnen de CHS zijn vier prioritaire thema's geselecteerd waarop actief beleid gevoerd wordt en die geborgd worden in de PRV:

- Historische buitenplaatszone;
- Militair erfgoed;
- Agrarisch cultuurlandschap;
- Archeologie.

Al deze thema's komen terug in de voorliggende gemeentelijke Nota Erfgoedbeleid.

9.2.1 Gemeentelijk Niveau

Structuurvisie 2030, "Behoud door Ontwikkeling"

In de Structuurvisie wordt de ruimtelijke vertaling neergelegd van de kwaliteiten van De Bilt zoals die in het Bilts manifest zijn benoemd. "Ruimtelijke ontwikkelingen in de toekomst zijn natuurlijk geen doel op zichzelf, maar een middel om een leefbare, hoogwaardige en dynamische samenleving en leefomgeving te waarborgen, met ruimte en kansen voor iedereen."²¹

De Nota Erfgoedbeleid bouwt voort op de in de Structuurvisie neergelegde uitgangspunten, intenties en strategieën.

²¹ Structuurvisie, pg. 5

Het vastleggen van de waarden voor de toekomst, het inzetten op kwaliteit boven kwantiteit zijn daarmee ook voor het erfgoedbeleid richtinggevende strategieën.

De zes kwaliteiten: ruimte en groen, historische landschappen, hoogwaardige kennis, krachtige kernen, topper in sport en centrale ligging zijn, waar relevant, een versterking van hetgeen het erfgoedbeleid beoogt. Dat geldt niet alleen voor voor de hand liggende kwaliteiten zoals de historische landschappen, maar ook voor bijvoorbeeld de kwaliteit 'hoogwaardige kennis', waar "de betrokken instellingen en ondernemingen een rol spelen bij het instand houden en beheren van cultuurhistorische en landschappelijke kwaliteiten van enkele landgoederen en historische gebouwen."²²

"De belangrijkste opgave voor de structuurvisie is (..) om deze waarden te behouden en waar mogelijk te versterken. Maar om te behouden is hier en daar ook ontwikkeling noodzakelijk. Autonome ontwikkelingen en maatschappelijke trends maken het noodzakelijk om mee te bewegen en te blijven werken aan kwaliteit en leefbaarheid."²³ "Hergebruik en opwaardering van landschap en cultuurhistorie vormen de leidraad, zonder dat dit een keurslijf wordt in de komende jaren."²⁴

Ook hierin versterken de Structuurvisie en de Nota Erfgoedbeleid elkaar. Nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen voortvloeiend uit de Structuurvisie zullen ook worden getoetst aan de Nota Erfgoedbeleid, met name voor plannen die ingrepen in de bodem, en daarmee mogelijk in archeologische waarden, behelzen.

Nota Vitaal Platteland

Het buitengebied draagt voor een belangrijk deel bij aan de (recreatieve) aantrekkelijkheid en de kwaliteit van onze gemeente. In de huidige nota Vitaal Platteland wordt toegespitst op de mogelijkheden voor agrariërs om de economische basis van hun bedrijf te verbreden om voldoende middelen van bestaan te hebben. Er is een steeds groeiende noodzaak voor andere vormen van financiering om de vitaliteit van het platteland te behouden. Om dit mogelijk te maken is de wens voor een actualisatie van de nota Vitaal Platteland uitgesproken.

De te actualiseren nota Vitaal Platteland zal voor een verbreding zorgen naar een meer samenhangende nota voor het gehele buitengebied. Een van de uitgangspunten hiervoor vormt de wens tot de 'economisering van het platteland' dit is in lijn met de gemeentelijke structuurvisie en het in deze Nota Erfgoed gewenste 'behoud door ontwikkeling'. Dit is actueel in een tijd dat subsidies en budgetten teruglopen. Landgoederen maar vooral ook de leefbaarheid van de kleine kernen vormen een aandachtspunt in het streven naar (behoud van) vitaal platteland. Belangrijk is het erkennen van het grote verdienpotentieel van recreatie en toerisme in het buitengebied.

²² Idem, pg.27

²³ Idem, pg.33

²⁴ Idem, pg.44

De nieuwe nota Vitaal Platteland zal een beleidsbasis bieden voor het vitaal platteland, vervolgens kan dit concreet naar de bestemmingsplannen voor het buitengebied worden vertaald.

Groenstructuurplan

Het huidige Groenstructuurplan (GSP) dateert uit 1992 en beschrijft de groenstructuren van Bilthoven en De Bilt. De voormalige gemeente Maartensdijk ontbreekt. Het nieuwe plan vormt een update van het huidige plan, het zal dekkend zijn voor de gehele gemeente. Het GSP sluit aan op het groen langs de gemeentegrenzen en de groenstructuren die beheerd worden door bijvoorbeeld de provincie of het Utrechts Landschap.

In het GSP worden de kaders vastgesteld voor toekomstige ontwikkelingen en herinrichtingen. Als de ruimte in een bepaald gebied opnieuw ingericht wordt, wordt gekeken naar de vastgestelde groenstructuur. Dit kan betekenen dat de huidige structuur aangepast wordt, juist behouden moet blijven of versterkt moet worden.

In het kader van het opstellen/actualiseren van het GSP voor gemeente De Bilt wordt gekeken naar de plaats die het GSP krijgt binnen het gemeentelijk beleid, de gewenste inhoud en de geplande aanpak van de totstandkoming van het plan. Duidelijk is dat er verschillende aspecten meegenomen dienen te worden bij het opstellen van het plan; o.a. de cultuurhistorische, landschappelijke en de ecologische aspecten. Hier ligt een nadrukkelijke koppeling met ondermeer de Structuurvisie, de Nota Erfgoedbeleid met zijn onderleggers.

Erfgoedverordening Gemeente De Bilt 2010

In de erfgoedverordening is het monumentenvergunningstelsel vastgelegd. In de verordening zijn bepalingen opgenomen voor het aanwijzen van gemeentelijke monumenten, de instandhouding van gemeentelijke monumentale zaken, beschermde monumenten, instandhouding van archeologische terreinen, en beschermde stads- of dorpsgezichten.

9.3 Verslag Expertmeeting Erfgoed 06-06-2013

Inleiding.

Mevr. Magendans licht de bedoeling van de avond toe. De gemeente is bezig met het opstellen van de Nota Erfgoedbeleid. Zij wil organisaties, die bij erfgoed betrokken zijn, in een vroeg stadium laten meedenken. In een korte powerpoint presentatie wordt de opzet van de nota belicht.

Vragen.

Vanavond staan de volgende vier vragen centraal:

- Waar liggen de kansen voor behoud door ontwikkeling.
- Waar liggen de kansen voor de economie. Hoe komen we tot meer samenwerking.

- Op welke manieren kunnen wij het bestaande erfgoed meer bekendheid geven.
- Hoe vergroten wij het draagvlak voor erfgoed.

Samenhang.

In de discussie blijken deze vier vragen nauw met elkaar samen te hangen. Kansen voor ontwikkeling en economisch draagvlak liggen vaak in elkaars verlengde. Dat blijkt wanneer het gebruik van gebouwen ter discussie komt. Als voorbeeld worden de forten genoemd. Op fort Vechten vinden bijvoorbeeld theatervoorstellingen plaats. Fort Ruigenhoek heeft zomers de jeugdactiviteit Kaap. Fort Voordorp leert daarentegen dat horeca het inwendige van een fort ingrijpend zou kunnen wijzigen. Ontwikkeling door economische exploitatie heeft grenzen.

Vrijwilligers.

Behoud door ontwikkeling is mogelijk door de inzet van de Biltse bevolking: het oprichten en inzetten van vriendenkringen. In de gemeente zijn hiervan al voorbeelden. De werkgroep Sandwijck zorgt voor de instandhouding van dat landgoed. Voor landgoed Eijckenstein is onlangs een vriendenvereniging opgericht. Molen Geesina heeft een vrijwilligersploeg. Geconcludeerd wordt dat het opzetten van meer vriendengroepen het proberen waard is. In de praktijk werkt het vaak goed, maar het is geen economische drager.

Vrijwilligerspoule.

Gesproken wordt over het mogelijke nut van een vrijwilligerspoule. Daaruit zou geput kunnen worden voor hulp bij onderhoud en restauratie. Daarnaast kan gedacht worden aan stageplaatsen en of projecten van scholen, bijvoorbeeld voor metsel en timmerwerk. De ervaring met projecten, die in dat kader zijn uitgevoerd in de gemeente, leert dat dit zeer veel coördinatie vergt.

Basisscholen.

De ervaring met het betrekken van basisscholen, bij projecten die het erfgoed raken, is niet onverdeeld gunstig. Het aangeboden moet binnen het lesprogramma inpasbaar zijn en liefst op een presenteerblaadje worden aangereikt.

Effectieve projecten.

Vrijwilligersgroepen zijn vaak effectief. Landschaperfgoed Utrecht heeft in de loop der jaren een netwerk met veel goede vrijwilligers opgebouwd. Vroeger bestonden er jeugdverenigingen. Die zijn er nu nauwelijks meer. Vergroting van het aantal vrijwilligers kan misschien gevonden worden bij uitkeringsgerechtigden en werklozen. Op die manier geef je iets zinvol te doen. De projecten die je kiest moeten daarop worden aangepast. De gemeente zal hier initiatief moeten nemen en daarin moeten investeren.

Recreatiegebied voor de stad.

Verder vervult de gemeente een belangrijke rol voor de recreatie van de stad Utrecht. Die bezoekers voelen zich bij het gebied betrokken. Sommigen zijn bereid zich actief in te zetten voor het gebied.

Exploitiemogelijkheden van erfgoed.

Gevallen van overdracht en/of exploitatie van erfgoed spelen in deze gemeente. Bij verkoop moet het beheer goed geregeld worden. Randvoorwaarden bij een overdracht moeten ook gehandhaafd kunnen worden. Het nieuw gebruik van kerkgebouwen is hiervan een voorbeeld. In de Nota Erfgoedbeleid kunnen die randvoorwaarden vormgegeven worden. Daarbij zal ook gekeken moeten worden naar wat een exploitant nodig heeft: welke randvoorwaarden heb je nodig om een monument werkelijk exploitabel te krijgen? Een factor is verder hoe de omgeving op een initiatief reageert. Overlast door feesten en partijen kan leiden tot beperkende voorwaarden waardoor een gebouw niet is te exploiteren als horecagelegenheid.

Samenwerking.

De vraag is hoe tot een samenwerking te komen die het erfgoed economisch een steun in de rug geeft. Sommigen zien de toekomst van erfgoed vooral in het stimuleren van vrijwilligersgroepen. Mede door de slechte economische situatie is van (maatschappelijk verantwoord) ondernemen minder te verwachten. Daarnaast is een stimulerende rol van de gemeente belangrijk. Één ambtelijk aanspreekpunt voor erfgoed kan daarbij helpen. En uiteraard een positieve houding van college en gemeenteraad.

Ideeën om het draagvlak te vergroten.

Daarmee raken we de vraag op welke manier het draagvlak voor het erfgoed kan worden vergroot. Allerlei nieuwe ideeën passeren de revue, maar ook bestaande activiteiten die kunnen worden uitgebouwd; zoals: de audiotours op beleefdebilt.nl, stukjes in "De Vierklank", de fotofilms die voor Open Monumentendag worden gemaakt, een jaarlijkse historische dag, een winkeliersdag, "900 jaar De Bilt" uitbouwen, een kerkenroute, een historisch café. Daarnaast wordt geopperd om erfgoed onderdeel te laten zijn van het informatiepakket voor nieuwe inwoners. Informatie over en een uitnodiging om deel te nemen aan vrijwilligersactiviteiten kan dan ook worden bijgevoegd. Bij al deze activiteiten speelt goede communicatie een belangrijke rol. Bovendien zal er geld voor beschikbaar moeten zijn.

Jongeren.

Speciale aandacht vraagt het bereiken van jongeren. Er zal daarbij gezocht moeten worden naar een manier om de basisscholen toch te bereiken. Door speciale lesprogramma's, maar ook door projecten. Gedacht wordt aan een project "wat betekent je straatnaam".

Recreatie.

Door aan te sluiten bij recreatieve activiteiten kan je de bevolking beter bereiken. De gemeente leent zich bij uitstek voor het organiseren van wandelingen, al dan niet met een ijsje.

